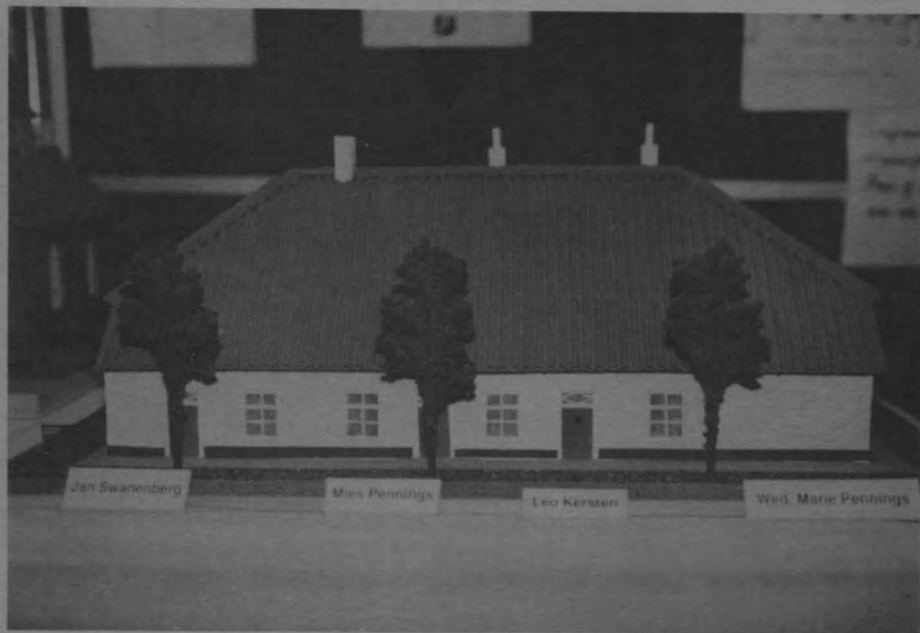

ROSMALLA

Jaargang 9
Nummer 1
Maart 1999

In dit nummer o.a.:

- Een ode aan ons vierblad
- Erelid Theo Derksen
- Kinderspelen
- St.-Antoniuskapel

Colofon

Rosmalla (ISSN 0925-2894) is een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie: Mari van de Ven en Harry Coppens.

Redactieadres: Stationsstraat 8, 5241 EE Rosmalen, tel. 073-5218349.

Secretaris Heemkundekring: A.J. van de Ven, M. Nijhoffstraat 8, 5242 CV Rosmalen. Tel. 073-5214094.

Leden, abonnees en donateurs ontvangen *Rosmalla* en *Rosmalla Extra*. Donateurs betalen minimaal f 30,- per jaar. Abonnees (voor minimaal één jaar) betalen f 30,- per jaar (postabonnees f 40,- per jaar), over te maken op het bankrekeningnr. van de Heemkundekring, o.v.v. "abonnement Rosmalla".

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444 (Rabobank Rosmalen, postgiro van de bank: 1099372) t.n.v. Heemkundekring Rosmalen, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen.

De meeste oude nummers van *Rosmalla* en *Rosmalla Extra* zijn nog verkrijgbaar op het redactieadres.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud der ondertekende artikelen, waaraan ook nooit iets veranderd zal worden zonder overleg met de auteur(s). Foto's en andere illustraties worden te allen tijde teruggezonden; teksten op verzoek.

Copyright © januari 1999, Heemkundekring Rosmalen. Zonder toestemming van redactie en / of bestuur mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

Van de redactie

Een nieuw jaar, een nieuwe jaargang van *Rosmalla*. Al is dit natuurlijk niet echt de eerste aflevering van dit jaar -dat was de *Rosmalla Extra* over het tweede lustrum- wensen we U bij dezen een wat laat gelukkig nieuwjaar. Dit nieuwe jaar heeft voor de Heemkundekring heel wat te bieden. Ten eerste het reeds genoemde lustrum, en ten tweede het aftreden van voorzitter Theo Derksen. We hebben voor deze speciale gebeurtenis een aparte bladzijde in dit nummer ingeruimd. Verder heeft de Commissie Historie Coudewater ons een archiefstuk ter beschikking gesteld om er iets uit te publiceren: het gaat hier om het nooit eerder gepubliceerde vervolg van het verhaal van Poelman, zodat U dit verhaal gewoon verder kunt lezen (al hadden sommigen onder U misschien gedacht dat na de vorige aflevering het verhaal beëindigd was). We kunnen alle artikelen wel uitgebreid gaan bespreken, maar waarschijnlijk kunt U die beter zelf lezen. Veel leesplezier.

De redactie van *Rosmalla (Extra)*,
Harry Coppens & Mari van de Ven

Sluitingsdatum kopij volgende nummer: 15 mei 1999.

In het kort

In het tweede-lustrumnummer zijn op de Algemene Ledenvergadering enkele omissies signaleerd. Het gaat om de volgende:

- bij het 33-jarig bestaan van het georganiseerd Rosmalens carnaval in januari 1998 heeft Jan Hoofs namens de Heemkundekring een tentoonstelling georganiseerd die niet vermeld wordt;
- Martien Veekens merkte op dat er geen melding is gemaakt van Jan van Baexen en het naar hem genoemde park. Voor een uitgebreid artikel hierover kunnen we verwijzen naar het maartnummer van 1997 van *Rosmalla*.

Bij de voorplaat: Huis 't Bont *pèrdje* in de Schoolstraat, thans Modecentrum Van de Graaf. Maquette van Cor Verstegen, die inmiddels een groot gedeelte van Rosmalen heeft 'herbouwd'. Foto Coll. Heemkundekring Rosmalen. Zie ook het artikel van Wim Veekens op pag. 5-13. Zie voor het schap het kinderliedje op pag. 25.

Een ode aan ons vierblad

Martien Veekens

Geboren als Middeleeuws wapensymbool van meerdere families die gronden bezaten in het westelijk deel van het Kwartier Maasland (Meijerij van 's-Hertogenbosch) werd jij tot een bestuurssymbool van de *Polder van den Eijgen* die op 21 augustus 1309 zijn bestaan begon. Samen met een gestileerde ploeg stond je ook als bestuurssymbool eerst voor de Schepenbank Heze en na diens opheffing voor de Schepenbank Rosmalen. Als bestuurssymbool voor de Gemeente Rosmalen werd je op 16 juli 1817 verkracht door de Haagse *Hooge Raad van Adel*. Te lang heb je toen een verborgen bestaan moeten leiden, verscholen achter zo'n nietszeggend klaverblad. Rijksarchivaris J. Smit was de enige die in 1935 en 1963 oog voor jou had en jou in ere wilde herstellen, maar het waren enkel dovemansoren die naar hem luisterden.

Op 12 januari 1989 werd de Heemkundekring Rosmalen opgericht. Als logo koos men voor de afbeelding op oude Rosmalense zegelafdrukken. Eindelijk mocht jij je weer aan de Rosmalensen tonen. Een kans om je ook weer als bestuurssymbool voor de Gemeente Rosmalen te laten zien, werd je niet meer gegeven. Op 31 december 1995 moest de Gemeente Rosmalen, samen met de Gemeente 's-Hertogenbosch, worden opgeheven. Een nieuwe kans werd je geboden toen de algemene ledenvergadering van de Heemkundekring op 12 maart 1998 besloot om jou, zoveel als nog mogelijk was, eerherstel te verlenen. De opname in het dorpswapen slaagde. Om ook weer bestuurssymbool te kunnen zijn, (h)erkenbaar voor de bewoners van Rosmalense gronden, heeft vooral de *Werkgroep Ondersteuning Genealogie en Heraldiek van de Heemkundekring Rosmalen* alle moeite gedaan om je zichtbaar te maken in het wapen van de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch. Zelfs rijksarchivaris L. Pirenne sprak op 27 januari 1999 bij het zien van een voorstel met jou als uitkomend Maaslands vierblad over: *Een vondst!* en *Misschien zo doen?* Tijdens een hearing op 4 maart 1999 werd aangetoond: *het kan*. Op 18 maart 1998 werd jij door een cultuur-barbaarse hamerslag als bestuurssymbool vernietigd...

Het gebeuren heeft voor jou overigens ook zijn positieve kanten gehad. De inwoners van Rosmalen en ook velen uit Den Bosch weten nu dat jij anno 1999 als ons eigen heraldisch symbool bestaat. Heel prominent zul jij voortaan in het dorpswapen getoond worden op de welcomsborden bij de invalswegen van ons dorp; burgemeester Rombouts staat er borg voor dat jij straks heel prominent getoond zult worden in het vernieuwde stadhuis; de reden van jouw bestaan zal op flyers duidelijk worden gemaakt; diverse verenigingen (waaronder *Rosmalens Belang*) zullen jou opnemen in hun logo's. Het Maaslands vierblad is niet dood, om d'n dooie dood niet:

ONS VIERBLAD LEEFT !!!

Voor U gehoord 17

Harry Coppens

● Gretje, d'n enige zoon van de mulder, gû trouwe. Hij is al bekant 40 en 't is hog ted, dettiej aon d'n teur kumt. "Hij is niks beeter es ik," zin zunne buurman, "hij mot ok mar trouwe." 't Waar me anders wel 'n span. Hij waar kort en klèin en zè groot en grof, 'n meuleperd van 'n meid. Hij zal er z'n hand vol aon hebbe, dè's zeker. Mar mee de helft zottiej ok niej misdeeld zèn. Mar ja, ieder zunne meug. En 'n goej huwelijk hangt toch ok niej af van maote en gewichte. Mar es ge diejen anderhalve cent bè me-kare ziet, dan kunde begrèpe, detter gezeed wurt dè de kerk hogger is dan d'n torre.

● Es 't rilleke weer is, gô'k alted mi ons vrouw naor de mert. En niej alleen um dè de gulde daor 'ne daolder wert is, mar 't is er gezellig en ge loopt alted kennisse teege 't lijf. En bè de gruuontkraom gô'k alted eefkes langs. Want dè wèfke weet van wante en is denk ik op de mert geborre. Mar 'n tedje geleeje ha ze zo te zien durre zoon meegebrocht. 't Waar krèk z'n moeder in hel z'n menier van doen. "Dè's zeker oewe zoon, dè kunde wel zien. Diej zal 't wel leere, d'n dieje," zin ik. "Hij heeget van gin vremde." "Och," zin ze," al wè van katte kumt, leert mouze."

● Kèinder hebbe is 'n skon bezit, mar in dezen ted ok 'ne helle zurrig. Daor hedde oew haand aon vol. "t Is nou niej zi detter niej mee te egge of te teule valt, mar ze weten ut ammaol veul beeter. En 't makt niej ut of 't nou jonges of mèskes zen. En um 't toch 'n bietje recht te haauwen, zulde er oew èige af en toe toch wel 'ns mee moete bemoeje. Ons mèskes lest nog. Meuge ze al naor de jongere-soos, mar dan mèine ze ok nog dè ze nodderhand naor de bar moete. Daor heb ik toch mar 'n stökske veur gestoke. En worum meuge ons jonges dè wel? "Umdetter", zin ik, "aon ons jonges niej zo veul te bederve valt es aon ulliej. Ons moeder zin alted dè't ginne paas gaaf vur jong durskes zo laot op straot. Fesoenukke mèskes blève thuis. Mèn moeder, ulliej grootmoeder, zin alted: "De beste koej staon op stal, mar kelfkes vèinde overal." (Behalve mee de kermis en de Carnaval, wurt 'r wel 'ns gezeed.)

● Bè veul burgers hebbe boere 't alted gedaon. Es ge hulliej heurt, hebbe ze ok nooit genug. Dè ze zellef alted meer lusse, schèine ze te vergeete. Boere maake d'r èige daor niej al te druk um, "wani", zegge ze, "ons boere paast alles, wij zen rond van aachtere." Ze meuge dan wel zegge dè de stomste boere de dikste èipel en de beste koej hebbe, mar in 't algemeen zen ze slim genug. Ze hebbe dan misschien niej zoveul letters gevreete, mar slimmigheid kredde mee oew geboorte mee of niej. Dè zit in oew geene. Ze zegge van 'ne boer niej vur niks: es ge van 'ne boer rijk wort, dan worde 't irluk. En es ge 'ne boer wult bedondere, moete 'ne andere boer meenemen. En niemes is volmaakt wor. Ok den knapsten boer pist wel 'ns op z'n klompen. Wè boere soms wel hil goed kunne is d'n onneuzele Hans speule. Is 't gin wijs man die vur dom speule kan? Hij laot zich dè mooj aonleune en neit oew dan mooj 'n oor aon.

● *Unne Brabander is 'ne binnevetter. Introvert noeme ze dè. Hij gif z'n èige niej gèire bloot. Vur vremde kumtiej over es 'ne hartelukke mins, zonder franje, mar mee z'n èigeste ik leupt iej niej te koop. Van te veul praote kunde achteraf veul laast hebbe. Hij haaugt z'n èige liever aon: spreke is zilver, mar zwijge is goud. Wè Hollanders te veul doen, duu hij dik te wennig. Durrum zegge ze hier es ge iets zegt wè ge beeter vur oew hat kunne haauwe: "Dè hadde beeter in oew hemd kunne laote, dan waard'r mi ut-waasse af geweest."*

● *Mi Kersmis krieg ik 'ne brief van m'n bruur ut Amerika. Hij is daor 45 jaor geleeje heen gegaon um dettiej hier gin werk naor zonne zin kon vèine. Hij schrief dettiej van plan waar um di jaor nog 'ns over te komme um familie en kennisse op te zuuke en wè rond te kèike in Rosmolle. Hij heeget er goed gemakt, "mar in diejen uursten ted", schrief hij, "hè'k dik gedocht, waar ik mar bè ons moeder gebleeve. Ik ha wel op m'n bloote knies naor Rosmolle wulle krùipe. Ik vuulde me net es 'n koew, die op de keije getùird stù."*

● *Es imes vruger paoter wô worre, dan moest iej naor de kostschool. Jaonuske van onze buurman wô Capucienner worre en behalve 'ne hoop buukskes mi van allen en nog wè, krieg iej ok 'n buukske over goej maniere. ('t Wurt hog ted dè ze dè buukske weer 'ns vur den dag haole, want 't gedrag van veul jongere, de goej niej te na gesproke, leupt de spuugaote ut.) Es de vakantie begos, wier er 'n koffer mi van alles en nog wè, vural veul wasgoed, mee naor huis genomme. En mi de kennis die tiej ha opgedaon ut dè buukske over goej maniere, vond iej detter thuis ok 't een en ander diende te verandere. Mar z'n vodder liet hum al gaauw merke dettiej dè niej getijd waar. "Kèk jonge," zinniej, "ge mot 'nen aauwen hond gin neij kunsjes probere te leere. Dè's verlore ted. Wij hebbe zo ons èige regels en ene van die regels is: "Er stù geschreeve en gedrukt, dè ge mot krabbe wor 't jukt." (Hieraan werd dik toegevoegd: "En is 't op 'n rare plaats, dan krabde er maar naast.")*

● *In de vurrige Rosmalla stond 'n gedicht van Thieu Sijbers, die toen pas was overleden. Over den Hôst hiette dè. In dit gedicht van hem geuget over tevredenheid. Ik laot in 'n verske 's 'nen aauwen mins aon 't woord en die heur ik vanut z'n lange levenservaring zegge:*

*Ik ben, ge zie-g-et, vort op jorre,
Ik paas nie mer in dizzen tijd,
Ik ben wè aauwd en stijf geworre,
Mèr 'lk wit goewd nog van bescheid.*

*Ik kuer zo gèere nog s binne
In de kalmen tijd van toen;
Dan te zien zo um oe hinne,
Hoe de mense 't naw vort doewn.*

*'t Is hel anders geworre
Alles gò gejaogd en vlug,*

*Blij, dè ik mèr ben geborre
Eèn en tachtig jaor terug.*

*Ik kan 't nie rijme mi mekaore
Wè'k zo links en rechts 's zie;
Of 't better is ès vruger jorre?
Heel veul dinge zeker nie!!!*

*Dinge, die van wèerde ware,
Wor ge ààlt op het vertrouwd:
Gullie laot 't g'lijk mèr vaore,
't Is aauwerwets en dormi out!*

Zeker, 't waar ok vruger lang nie
Alles gawd wètter blonk,
Mèr ès ik ulliej aon de gang zie,
Um veul nij en lig gepronk

Liest mi scherp mèr nao te jaoge
In de schiettentvan den tijd,
Zu'k oe toch wè wille vraoge:
Kende't nog: Tevrejenhèid?

*Tevrejenheid, dè schent hôst niej mer te meuge. De ontevrejenheid is bè veul minse ge-
woon van d'r gezicht af te leeze. Ge ziet toch meer utgelaote honde es utgelaote minse.
En es ge dè geklaag goewd bekèkt, dan is 't toch hil dik: Klaoge mi gezonde been.*

De Kempe

Wie de maker van dit in het Kempisch dialect geschreven gedicht is, is mij onbekend. Inhoudelijk verschilt het niet veel met het armoedige bestaan van vele keuterboertjes in onze omgeving in diezelfde periode. Vele ouderen onder ons verkeerden in dezelfde omstandigheden en hebben aan den lijve ondervonden hoe men met hard werken ter-nauwernood het hoofd boven water wist te houden. De dichter moge mij dan onbekend zijn, wat wel bekend is, is dat het komt uit 'n snee irluk brood ut de Kempe (Harry Coppens).

*Toen God de Kempem maakte
zo op't scheie van de mert,
zag ie er nie veul heil in,
de grond waar wennig wert.
Wa heij en bos en venne
en hier en daor wè zand.
God docht ik zet er mensen nir,
die nie bang zen van los zand.
En vur de heij maok ik een schaop
dè haost van niks kan leve,
en dè de mense mee en dan
wa romme en wol kan geve.*

*Zo ontston daor dan de Kempe,
as 'n vergete stukske grond,
wor errem boerkes op lefde,
mee amper 'n broek aon de kont.
Ze werkten hard die boerkes
en ontgonnen heel veul heij.*

*Wor brem en buntgras groeide,
daor kwam 'n heel kaoui weij.
D'r kwamen ok boerdereijkes,
in de durrepe kwam wè groei.
Ge waart al 'nne flinke boer
mee 'n kalf en twee, drie koei.*

*Die durpkas bleve jaorelang
dur den ted onaongerod.
't Leve ging er z'nnen gang,
d'r wier int klein geboerd.
D'r gebeurde eigeluk nie veul
van oew geborte toe den dood.
D'r ging wel 'ns 'n koei kepot
of den dokter reej in de sloot.
En God keek dè's rustig aon,
hij was eigeluk best tevrejee,
dè die mense ut 't Kempeland
't ginnins zo slecht nie deej.*

Naamgeving met dieren in een aantal Rosmalense huisnamen

Wim Veekens

Woord vooraf

Binnen de toponymie spelen de huisnamen -vaak worden daar namen van herbergen mee bedoeld- een bescheiden rol¹. Bij het begrip toponymie denkt men meestal alleen aan namen van steden, dorpen, wijken, gehuchten, buurtschappen of zo. Maar ook namen van percelen (de eigenlijke veldnamen), wegen, dijken, bruggen en zelfs ook die van huizen vallen onder de plaatsnaamkunde (toponymie)!

Veel huisnamen zijn, vanuit een symbolisch standpunt gezien, dikwijls heel interessant. Het belang van de huisnaamgeving is ruim zestig jaren geleden door de Vlaamse taalgeleerde Helsen op treffende wijze verwoord: "Uit een [...] studie over huisnamen zou voor de culturele geschiedenis heel wat de leeren vallen."²

Zoals de titel al suggereert, is het niet de bedoeling dat we hier een uitgebreid artikel schrijven over het groot aantal huisnamen dat de voormalige gemeente Rosmalen in het verleden gekend heeft. We beperken ons tot een zevental huisnamen: één huisnaam komt uit de kom van Rosmalen, één uit de Kloosterhoek (bij Coude-water), twee uit de Kruisstraat en drie uit Hintham.

Tot slot nog twee opmerkingen. Ten eerste: het (meestal volledige) kadastrale sectienummer dat achter de huisnaam vermeld wordt, hebben we gevonden in de fraaie verzameling veldnamen die vanaf 1995 door Lambert van der Aa in dit periodiek gepubliceerd wordt. Ten tweede: alle citaten, op één na, met de oude naamsvormen van de huizen komen uit de boeken van de bekende Rosmalense historicus Henk de Werd, te weten: *Rosmalen in oude ansichten 2* (Zaltbommel, 1976) (voortaan afgekort tot ROA-2), *Rosmalen in oude ansichten 3* (Zaltbommel, 1980) (ROA-3), *Rosmalen was een ellendig land* (Zaltbommel, 1982) (REL) en *Rosmalen Vroeger* ([Rosmalen], 1985) (RVR).

De Huisnamen

1. Het Bont Paardje (Centrum) {Sectie F}

1653: Wouter Aertsen, weert int **bont pert** (RVR, 267);

1704: huijsinghe het **bont perd** staende ontrent de kerck van Roosmaelen (ROA-2, pag. 42);

¹ Bij het bestuderen van de huisnamen zijn de uithangtekens of -borden belangrijk. Aan deze 'logo's' ontleen de huizen veelal hun naam. Vooral bij herbergen treft men in verband hiermee meer dan eens de volgende zinsnede aan: "huijs daer *'t Hert/*de Bonte Os uijthangt" (of iets dergelijks).

² J. Helsen, 'Huisnamen te Lier', in: *Toponymica* V (Leuven - Brussel, 1934), pag. 1.

- 1711: hujsinge ende bijbehorende teullant [...] ontrent de kercke alhier gestaen ende gelegen leijt, van oudts genaamt **het bont peerdjen** (RVR, pag. 268);
- 1711: aent hujs genaemt **het bondt peert** staende ontrent de kerck (RVR, pag. 268);
- 1779: hujs met zijn agterhujs stallinghe schop [...] staande [...] alhier bij de groote kerk, genaamt **het bont peerdje** (RVR, pag. 268/269);
- 1796: [twee grenspaaltjes] den eene teege of over **het bond paartje** en den anderen teegen den weg van het hoff van hollant (RVR, pag. 272);
- 1804: hujs genaamd **het bond paardje** [...], staande [...] alhier onder Rosmalen in den kercken hoek aan de groote straat (RVR, pag. 270).

Huisnamen met *paard* komen veel voor. Ze zijn ontleend aan uithangborden die naar het begrip reis en/of reizigers verwijzen. Vanzelfsprekend gaan deze huisnamen terug naar een tijd waarin men meestentijds te paard reisde, voor welk dier men om de zoveel tijd een halteplaats, een wisselplaats moest hebben. Vergelijk hiermee de

Het Bont Paardje, getekend door Jan Groos (Uden).

termen 'afspanning' en 'uitspanning': gelegenheden (herbergen, logementen) waar men de reis kon onderbreken, of eigenlijk: de plaats waar men het paard afspande of uitspande, d.w.z. het losmaakte van het (trek)tuig. Uithangtekens met paarden trof men verder aan bij stalhouders, hoefsmeden, paardenkopers en "uiteindelijk bij partikulieren, die om deze of gene reden een 'paard' uithingen."³

Wat de kleur betreft, de afgebeelde paarden vindt men in alle kleuren, ook in vergulde kleuren, met uitzondering van groen⁴. Bruine en bonte paarden blijken het meest op de borden voor te komen⁵. Het is niet uit te sluiten dat voor *het Bont Paardje* de schakering bont gekozen is ter onderscheiding van een gelijkaardige huisnaam (met *paard* dus), bijvoorbeeld *het Wit Paard*, *het Verguld Paard*. Met andere woorden, *bont* kan zó een 'vreemde', opvallende indruk maken ten opzichte van bijvoorbeeld *wit* (*zilver*) en *geel* (*goud, gulden*), kleuren die bij "huisnamen en in de heraldiek vaak [voorkwamen], wegens de goede zichtbaarheid en omdat nage-noeg alle voorwerpen in die kleuren geschilderd konden worden, zonder een al te vreemde indruk te maken."⁶

³ J. van Lennep en J. ter Gouw, *De Uithangteekens in verband met Geschiedenis en Volksleven beschouwd* 2 (Amsterdam, 1868), pag. 332.

⁴ Idem, ter zelfder plaatse.

⁵ Idem, pag. 334.

⁶ R. Van Passen, *Toponymie van Kontich en Lint* (Gent, 1962), pag. 642.

Misschien was *het Bond Paardje* gewoon -om met de woorden van Van Lennep te spreken (zie hierboven)- een naam, gegeven door een particulier "die om deze of gene reden een 'paard' [uithing]."

2. De Roskam (Kloosterhoek) {Sectie E nr.445 t/m 449}

- 1719: huijsinghe schuer hoff ende aangelag [...] ontrent het courwaters clooster van outs genoemt **den Roscam** (RVR, pag. 306);
- 1721: huijs schuur en aangelagh [...] alhier tot Hinthom gestaen ende gelegen is, uythangende **den Roscam** (RVR, pag. 306);
- 1790: de huijsinghe genaamt **de Roskam** (RVR, pag. 306);
- 1790: huijsinge stal, schuur en erve genaamt **den Roskam**, staande en geleegen bij voorschreven buijtegoed (namelijk Spreeuwenburg), belend d'eene zijde de weg na Spreeuwenburg, d'andre zijde de rivier de Weetering (RVR, pag. 281);
- 1791: eenen voetweg na de herberg **de Roscam** (RVR, pag. 283);
- 1802: (Evert van Grinsven, eigenaar van) **de Roskam**, gelegen in den Kloosterhoek, belend d'eene zijde de Wambergse Steeg ... (RVR, pag. 306).

3. De Roskam (Kruisstraat) {Sectie C nr.8-9}

- 1670: huijs, schuur en aangelagh, staande en gelegen onder dese dorpe en dinghbancke van Roosmalen ter plaatse genaamd op de Cruijsstraat, al waar **de Roscam** uijthangt (ROA-3, pag. 72);
- 1867: **Roskam** (*Historische Atlas Noord-Brabant*, (Den IJp, 1991), kaartblad 569).

Ofschoon *roskam* eigenlijk een aanduiding voor een gereedschap is, brengen wij het toch bij de rubriek dieren onder, aangezien in dit begrip het woord *ros* zit, een ouder, ietwat meer 'gezwollen' woord voor *paard*. Letterlijk is een *roskam* dus een paardenkam, nauwkeuriger gezegd: "een ijzeren wijdgetande kam met steel, waarmede men de (huid)haren van een paard reinigt."⁷

Oorspronkelijk bestond er verschil in gebruik tussen *ros* en *paard*. Met *ros* (< ors) bedoelde men aanvankelijk "strijdpaard, ridderpaard" en met *paard* (< peert, pert) "rijpaard, trekpaard". Reeds in het Middelnederlands (13e-16e eeuw) wordt dit onderscheid niet meer gemaakt, getuige de volgende nevenschikking: "ros oft peerdt"⁸. Van *roskam* is voorts bekend dat het vroeger nog andere betekenissen kon hebben, zoals paardenhandelaar, stalknecht en -meester, en ook: logementhouder of waard⁹. De betekenissen 'stalhouder' en logementhouder/ waard sluiten nauw aan bij het gegeven dat de afbeelding met de *roskam* dikwijls uithing aan logementen of herbergen, waar tevens gelegenheid was om de paarden te stallen. (Zie ook het *Bont Paardje* hierboven).

Toch heeft men er meer dan eens op gewezen dat *roskam* mogelijk een andere be-

⁷ *Woordenboek der Nederlandsche Taal* XIII ('s-Gravenhage - Leiden, 1924), kolom 1398. (Voortaan verkort tot: WNT).

⁸ WNT XIII (1924), kolom 1382.

⁹ C. Kiliaan, *Etymologicum Teutonicae Linguae* (Antwerpen, 1599, facsimile-uitgave Handzame, 1974), pag. 445.

De Roskam op de Kruisstraat, in: *Historische Atlas Noord-Brabant* (1991), bladnummer 569 (1867-1895).

Boxtel, nu nog eenmaal) en de vroegere Helvoirtse herbergnaam *Die Karre*¹⁰. Met andere woorden, *de Roskam* kan, net als de twee andere voorbeelden, een uithangbord zijn dat aan het vroegere vervoerswezen herinnert. Opvallend is trouwens, dat in Kontich (B) de huisnaam *de Roskam* (waarschijnlijk) in het begin van de 19e eeuw in de plaats is gekomen van de vroegere naam *de Kleine Kerre* (= de Kleine Kar)¹¹.

Ten slotte is het evenwel ook mogelijk, dat *de Roskam* zijn oorsprong in de heraldiek (=wapenkunde) vindt. Het blijkt namelijk dat hij nogal eens in wapens voorkomt. In deze familietekens wordt de roskam "rechttop in het schild geplaatst met de steel omlaag."¹²

4. De Rode Leeuw (Kruisstraat) {Sectie C}

- 1782: hujs genaamt **de Roode Leeuw** en verder getimmerde [...] staande alhier op de Kruisstraat (RVR, pag. 299);
- 1783: hujsinghe genaamt **den Rooden Leeuw** met sijne agterhuijse en stallen hof en teulland (RVR, pag. 299);
- 1786: hujs en land genaamt **de Roode Leeuw** (RVR, pag. 300);
- 1802: huis en land **de Roden Leeuw** met het heufke staende en geleegeen op de Kruisstraat, belend oost de Vlierdsestraat [...] en noord de straat (RVR, pag. 300).

5. De Rode Leeuw (Hintham) {Sectie E nr.86 t/m 88}

- 1668: (huis) ende aangelagh genoemt **den Rooden Leeuw** staende en gelegen binnen desen dorpen ende parochie van Rosmalen Hintham voornoemd (RVR, pag. 299);

¹⁰ A. van Oirschot, 'Historische naam *De Keizer* moet blijven', in: *De Baxtelse Koerier* (27 januari 1999), pag. 19.

¹¹ R. Van Passen, *Toponymie van Kontich...* (1962), pag. 530.

¹² C. Pama, *Heraldiek en Genealogie. Een encyclopedisch vademecum* (Utrecht - Antwerpen, 1969), pag. 265/266.

- 1694: **den rooden leeuw** te Hintham (bewoond door Adriaan en Margriet van Tighelen) (REL, pag. 57);
 1707: tot Hintom [...] in een camer van de huijsinghe **den royen leeuw** (RVR, pag. 299);
 1722: huijsinghe, stallinghe en [...] hoff, gestaen ende gelege alhier ter plaatse genoemt Hintham, uithangende oft gemenelijck genoemt **den Rooden Leeuw** (RVR, pag. 299);
 1795: huijsing genaamt **den Rooden Leeuw** [...] te Hintham onder deesen dorpen van Rosmaalen (belend door het huis 'den Bellart' genaamd) (RVR, pag. 299).

De leeuw is bekend en gevreesd om zijn kracht en moed. Hij wordt daarnaast genoemd om zijn edelmoedig karakter. Vandaar dat hij dikwijls 'de koning der dieren' genoemd wordt.

Reeds vroeg speelt *de leeuw* een belangrijke rol in de literatuur. In verband hiermee houdt men het voor mogelijk dat de uithangtekens met *de leeuw* aan de middeleeuwse 'volks'literatuur herinneren. Men vermoedt dat de Leeuw, de Wolf, de Vos, de Beer en de Haan doordat ze al heel vroeg en zeer verspreid op uithangborden afgebeeld werden, een herinnering zijn aan het befaamde dierenepos van omstreeks 1200: *Van den Vos Reinaerde* ('Reintje de Vos')¹³.

Toch is het hier andermaal zeer wel mogelijk, dat *de Leeuw* -vaak voorafgegaan door een kleuraanduiding- betrekking heeft op de in de heraldiek afgebeelde leeuw. Dikwijls is dit de zogenaamde klimmende leeuw, d.w.z. een leeuw die van opzij afgebeeld wordt, die op zijn achterste poten staat, zijn voorpoten uitstrekt, zijn tong uitsteekt en zijn staart opgeheven houdt¹⁴.

De 'klimmende' Brabantse Leeuw, in: *Encyclopedie van Noord-Brabant I* (1985), pag. III.

In de wereld der adellijken werd de leeuw veelvuldig als motief in hun schild afgebeeld. De hertog van Brabant, de graven van Holland, Gelderland, Limburg, Vlaanderen, Luxemburg, Henegouwen en Namen voerden de leeuw als hoofdmotief in hun schild, zodat het niet hoeft te verwonderen dat men leeuwen in alle kleuren aantreft. Meestal verschijnt de leeuw naar zijn natuurlijke kleur als goud of geel, maar op een gouden veld verschijnt hij als rood!¹⁵

Wat het kleuradjectief betreft, kan onzes inziens met het volgende lange citaat volstaan worden: "Daar de diverse machthebbers verschillend gekleurde leeuwen in hun wapenschild voerden, zal men reeds in de Middeleeuwen, met lokaal wisselende frequentie, zowel Gouden als Rode en Zwarte Leeuwen aantreffen: *de Gouden Leeuw* van Brabant en Gelderland, maar sinds de 17de eeuw ook algemeen ver-

¹³ J. van Lennep en J. ter Gouw, *De Uithangteekens...* 2 (Amsterdam, 1868), pag. 321.

¹⁴ Idem, *De Uithangteekens...* 1 (1868), pag. 27; WNT VIII (1916), kolom 1366.

¹⁵ W. Van Osta, *Toponymie van Brasschaat 2* (Gent, 1995), pag. 774.

breid als Generaliteits-Leeuw in de Zeven Provinciën, *de Zwarte Leeuw* van Vlaanderen, *de Rode Leeuw* van Holland, maar ook van Henegouwen, Limburg en Luxemburg. Daarbij trof men uiteraard vaak de lokaal toepasselijke kleur aan, bv. *de Rode Leeuw* in Holland, maar ook buiten het gebied kwam hij vaak voor, al was het maar om de klandizie van reizende kooplui te verwerven (...)¹⁶ Anders gezegd, waar zouden de reizende kooplui buiten hun vaderland eerder hun intrek nemen dan daar waar het wapenbeeld van hun vaderland uithing, en waar zij haast zeker landgenoten zouden aantreffen?¹⁷ Ook hier weer moeten we waarschijnlijk het gebruik niet zo letterlijk nemen en dan, zoals gezegd, waarschijnlijk denken aan een (of andere) sluwe manier van klantenwerving. Van Lennep heeft deze gedachte aldus onder woorden gebracht: "Anderen [andere herbergiers] kopieerden de dieren en wapenstukken, die de schilden der Edelen vercierden, en zoo pronkten weldra de herbergiers even goed met den *Rooden Leeuw* als de graaf van Holland zelf!"¹⁸

Het kan ook zijn dat de naam ingegeven is door de naam of bijnaam van degene die er herberg hield. Te denken valt hier aan iemand die Van Leeuwen heette -eigenlijk is dit een naam die naar een plaats verwijst- of iemand die De Leeuw heette, oorspronkelijk een bijnaam die naar een van de eigenschappen van de leeuw kan verwijzen: iemand met deze bijnaam werd als een trots, dapper of sterk persoon beschouwd. Gewoonlijk is het wel zo dat men een familienaam als De Leeuw afleidt van een uithangbord of huisnaam, maar het omgekeerde, d.w.z. de familienaam ligt aan de basis van de huisnaam, komt ook voor, zij het minder (vgl. ook nog de volgende twee namen).

Simpeler is de gedachte dat *de Rode Leeuw* gekozen is als een naam die het in een bepaalde periode goed deed, een modenaam dus. Of nog eenvoudiger, zoals dat eigenlijk voor alle uithangtekens en huisnamen kan gelden, een naam die gekozen wordt omdat die, voor de eigenaar, gewoon mooi is.

6. De Valk (Hintham) {Sectie E nr.96 t/m 98}

- 1702: huijsinge en landerijen tot Hintom staende en gelegen, genampt **den Valk** (RVR, pag. 297);
 1709: huijsinghe, seeckere elscamp van outs genaempt gelegen tot Hintham onder Rosmaelen achter den Bellart off **den Valck** (RVR, pag. 295);
 1770: huijsinge, hof en aangelag genaamt **de Valk**, geleegeen onder Rosmalen ter plaatse genaamt Hintham [grenst aan de westkant aan huis 'het Middagmaal'] (RVR, pag. 297);
 1835: huis en stallinge, genaamd **de Valk** met den [...] hof, staende en gelegen te Hintham onder Rosmalen aan de Straatweg (RVR, pag. 297).

Op uithangborden kwam *de Valk* in alle kleuren voor, en dan vooral in streken waar de jacht druk beoefend werd¹⁹. In de middeleeuwse beeldspraak was de *valk*

¹⁶ Idem, *Toponymie van Brasschaat 2* (1995), pag. 920.

¹⁷ J. van Lennep en J. ter Gouw, *De Uithangteekens...* 1 (1868), pag. 389.

¹⁸ Idem, *De Uithangteekens...* 1 (1868), pag. 28.

¹⁹ Idem, deel 1, pag. 125 en deel 2, pag. 354.

de hoofse minnaar. De *valk* immers is door zijn sterkte, behendigheid en dapperheid de meest volmaakte van de vogels. In de symboliek is de *valk* dan ook het zinnebeeld van adel en hoge geboorte²⁰.

In de Middeleeuwen beschouwde de adel het recht om de valk te bezitten als een belangrijk privilege. Niet alleen tijdens de jacht, maar ook in de kerk tijdens de mis droegen de adellijke dames en heren de valk op hun arm. Het bord met *de Valk* zag men slechts aan de beste herbergen uithangen, d.w.z. bij gelegenheden die in staat waren aan de hoge eisen van het hoog bezoek met zijn gevolg te voldoen²¹. Het is ook mogelijk dat de naam voortkomt uit de jachtwereld, alwaar de valk een fel bejaagde dagroofvogel was.

Het is daarnaast mogelijk dat een huis met de naam *de Valk* verwijst naar het tot vermaak dienende getemde dier dat de valk kon zijn, d.w.z. de valk zelf werd in dit geval als jager gebruikt. De valk staat namelijk bekend om de jacht die men met hem hield op kraanvogels, reigers, kraaien, eksters, veldhoenderen, patrijzen en hazen of ander wild²².

Een andere mogelijkheid is dat ook hier weer de huisnaam zijn oorsprong in de heraldiek vindt. In de wapenkunde wordt de *valk* "van terzijde voorgesteld en dikwijls versierd met belletjes, die met loshangende riemen of linten aan de poten vastgemaakt zijn. Dikwijls hebben zij ook nog een kapje over de kop, dat hun ogen bedekt en waaraan bovendien weer een belletje bevestigd is."²³ Deze voorstelling van de valk is ontleend aan de valkerij.

Ofschoon van familienamen als (De) Beer, (De) Haan/ Haans, (De) Wolf/Wolfs, en ook (De) Valk/Valks, vaak gezegd wordt dat deze namen teruggaan op huisnamen met de genoemde dieren, is het volgens ons ook niet uit te sluiten dat iemand met een (bij)naam als Valk, of met de voornaam Valke/ Falko, of met een familienaam waarin het element *-Valk* zat, bijv. *Valkenburg*, zijn

Tweemaal een valk. (A) Een 'gekapte' of 'gehuifde' valk, gebruikt bij de valkerij, in: *Elseviers vogelvademecum* (1979), pag. 44. (B) Een uit de heraldiek 'gekapte' en 'gebelde' valk, in: J. van Helmont, *Dictionnaire de Renesse*.

Lexique héraldique illustré (1994), pag. 180.

²⁰ WNT XVIII (1958), kolom 287.

²¹ J. Blavignac, *Histoire des Enseignes d'Hotelleries, d'Auberges et de Cabarets* (Genève, 1878), pag. 278/79.

²² WNT XVIII (1958), kolom 286; R. Van Passen, *Toponymie van Kontich...* (1962), pag. 583; W. Van Osta, *Toponymie van Brasschaat 2* (1995), pag. 1011.

²³ C. Pama, *Heraldiek...* (1969), pag. 303.

naam aan een huis/herberg heeft gegeven. (Zie de voorafgaande en de hierna volgende naam).

Wat ook altijd kan, is dat men deze naam op esthetische gronden gekozen heeft, gewoon zoals bij de andere huisnamen omdat hij mooi, kort of 'in' is. Wie zal het zeggen?

7. De Drie Zwaantjes (Hintham) {Sectie E nr.103-104}²⁴

1719: hujsinghe gelegen [...] tot Hintham genoemt de drie swaantjens (RVR, pag. 291);

1722: hujsinge, schuer gestaen ende gelegen tot Hinthom, genoemt de drie swaantjes (RVR, pag. 291);

1726: hujs en aangelegen lant genaempt de drie swaantiens tot Hinthom (RVR, pag. 291);

1743: hujsse of herberge genaempt de drie swaantjes binnen desen dorp van Rosmalen ter plaatse genaempt Hintum (RVR, pag. 292);

1766: hujs genaamt de drie swaanen (RVR, pag. 292);

1790: hujsinghe staande te Hintham alhier onder Rosmalen genaamt de drie Zwaantjes (RVR, pag. 292).

Als uithangteken komt *de Zwaan* in zijn eentje meer voor dan alle andere vogels tezamen. Men heeft aan diverse mogelijkheden gedacht om de populariteit van deze watervogel op de uithangborden te verklaren. Hier volgt een selectie.

- "Vooreerst, omdat het zulk een vrolijk waterdier is, dat met zijnen langen hals een bijzondere geschiktheid heeft, diep in 't nat te duiken, een rechte 'nathals', en alzoo 't beste symbool dat men aan een drinkhuis wenschen kon."

- Houders van zwanen hielden dikwijls herberg en hingen de Zwaan uit (zwanen konden voor consumptie gehouden worden);

- De eens geliefkoosde vrouwennaam Zwaantje die vaak als een soort synoniem voor 'mooi meisje' gebezigd werd, kon tevens een verwijzing naar de mooie herbergster zijn!²⁵

- De gracieuze vormen van de zwaan, zijn fraaie witte kleur en de mening dat deze vogel een geluksbode voor de reizigers was, kunnen ervoor gezorgd hebben dat hij op zoveel uithangborden van herbergen afgebeeld werd²⁶;

- De herinnering die men mogelijk bewaarde aan het volksboek *Historie vanden Ridder metten Swane* (begin 16e eeuw), een verhaal dat onder meer in verband stond met de afstamming van de hertogen van Brabant²⁷.

- De symbolische betekenis van minnedier die men aan de zwaan toekende. 'Swaen' kon zo ook staan voor publieke vrouw. In het verlengde hiervan ligt de bewering dat een 'verdacht huis', een tot bordeel dienende herberg, in het verleden

²⁴ Volgens L. van der Aa heette *de Drie Zwaantjes* ook eens *De Zwaan*. Zie: *Rosmalla VIII-3* (1998), pag. 21.

²⁵ De eerste drie verklaringen komen uit: J. van Lennep en J. ter Gouw, *De Uithangteekens...* 2 (1868), pag. 348.

²⁶ J. Blavignac, *Histoire des Enseignes...* (1878), pag. 236.

²⁷ F. Prims, geciteerd door R. Van Passen, in: *Toponymie van Kontich en Lint* (Gent, 1962), pag. 652.

aangegeven werd door "een vogel, meestal een zwaan of papegaai..."²⁸

● De heraldiek (= de wapenkunde) kan op de een of andere manier een rol gespeeld hebben, zoals dat bij zoveel uithangtekens het geval is. Hier zou bijvoorbeeld een familie met het element *zwaan* in haar naam, zoals Swanenberg en Zwaans, de zwaan als familieteken hebben kunnen gebruiken (zie hierboven bij *De Valk* en *De Rode Leeuw*).

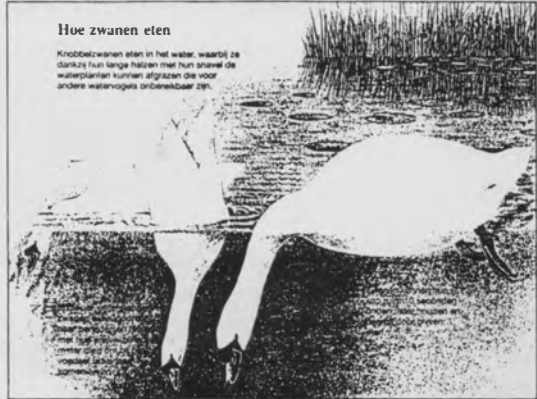
Maar misschien is het helemaal niet nodig om het zo ver te zoeken. Waarom zou men niet kunnen veronderstellen dat de naam de Zwaan in de loop van de tijd niets meer dan een modenaam geworden is. Anders gezegd, er hoeft helemaal geen motief aan de naamgeving met *zwaan* ten grondslag gelegen te hebben (zie ook de voorafgaande huisnamen).

Wat het getal *drie* betreft, daarvan zegt men dat het zijn veelvuldig voorkomen in huisnamen te danken heeft aan de heraldiek²⁹. Er zijn inderdaad heel wat huisnamen waar *drie* in voorkomt, denk maar aan namen als *De Drie Linden*, *De Drie Hoefijzers*, *De Drie Kroontjes*, *De Drie Hamerkens* en *De Drie Koningen*. Het laatste voorbeeld dat zeer waarschijnlijk verwijst naar de Drie Wijzen uit het oosten, brengt ons bij een andere mogelijkheid om het veelvuldig gebruik van het getal *drie* te verklaren. Evenals *zeven* kan het getal *drie* zijn oorsprong vinden in de gewijde sfeer waarmee het in het volksgeloof omgeven werd. In de Middeleeuwen en nadien (en ook nu nog?) werd (wordt?) *drie* als een heilig getal beschouwd^{30,31}.

Archief: Nieuwe aanwinsten

Henk de Werd

Onze tweedelustrumtentoonstelling heeft niet alleen veel goodwill gekweekt, zij leverde ons ook nog wat op aan schenkingen voor het archief en dat is uiteraard

Drie nathalzen op zoek naar voedsel onder water, in: serie *De fascinerende dierenwereld*.

²⁸ Voor een overzicht van de mogelijke betekenissen van *de Zwaan*, zie: W. Van Osta, *Toponymie van Brasschaat* 2 (1995), pag. 1124/1125.

²⁹ J. Helsen, *Huisnamen...* (1934), pag. 10.

³⁰ V. van Wijk, *Boerderijnamen. Over hun oorsprong, geschiedenis en betekenis* (Leiden, 1948), pag. 78; R. Van Passen, *Toponymie van Kontich...* (1962), pag. 183.

³¹ Mijn broers Jan en Martien dank ik voor het beschikbaar stellen van enige afbeeldingen.

mooi meegenomen. Hoewel het opbergen steeds meer een probleem gaat worden, nemen we de archiefstukken toch in dank aan en zullen we een en ander als een goed heemkundig huisvader bewaren en beheren.

● De spits werd afgebeten door ons medelid Aty van der Valk-Koedooder. Zij

Op de markt te Rosmalen. Foto geschonken door Aty v.d. Valk-Koedooder. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

schonk enkele prentjes, foto's en een viertal onderzetteren met het (oude) wapen van Rosmalen erop;

● Betsie Voets-Swanenberg uit Berlicum/Middelrode verraste ons met een verzameling bidprentjes en een oude weckinstallatie, gelukkig compleet met handleiding;

● Ook Carl Horn uit Hintham kwam niet met lege handen. Een schitterend stuk documentatie over de Hinthamse begraafplaats, een mapje met kaarten van de Hinthamse Annakerk, uitgegeven t.g.v. de laatste restauratie van de kerk en een mooie oude foto van voetbalclub Juliana uit Hintham overhandigde hij aan onze kring;

● De Heer Van Rooij uit de Stijn Streuvelslaan deed ons een aantal zeer oude boren toekomen, waaronder lepelboren, een centerboor en een koffiemolenboor;

● Wim Rovers kwam met een boekje aandragen, getiteld *Katholieke Bouwvakarbeidersbond St. Joseph in Nederland, afdeling Rosmalen*. Het stond op naam van zijn vader Marinus Rovers, die geboren werd op 29 december 1896. Het lidmaatschap dateerde van 31 maart 1930;

● Petra Glaudemans schonk de Heemkundekring enkele vondsten uit opgravingen bij het voormalige klooster van Meeuwen;

● Ciska van Erp-v.d. Ven uit de Vliertwijksestraat nodigde de archivaris uit eens "langs te komen". Dit is inmiddels geschied. Hij keerde met veel waardevoels huiswaarts. De schenkingen van Ciska zijn inmiddels in *De Bron* ondergebracht.

Voetbalclub Juliana uit Hintham. Deze foto werd geschonken door Carl Horn. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

Het gaat hier om een verzameling oude boeken uit de bibliotheek van wijlen de heer Lutkie uit Nuland, waarvan enkele exemplaren nog met granaatscherf schade, enkele tijdschriften, een originele rouwpoffer, nog gedragen door de grootmoeder van Ciska en een kleine schoffelmachine;

- Henk de Werd droeg een *bedieningskruisbeeld* over, een staande crucifix met twee kaarsenhouders en een wijwaterbakje. Het komt uit de erfenis van wijlen Cor en Truus van der Biezen uit Alem, een achterneef en achternicht van hem;
- De Heer Van Cromvoirt deed ons twee prachtige oude foto's toekomen van de Rosmalense gemeenteraad o.l.v. burgemeester Molenaar en loco-burgemeester Henk van Beers. De foto's waren op de tentoonstelling reeds te bewonderen;
- De Heer Van Meegeren schonk de Heemkundekring een aantal dia's. Annie Diebels overhandigde het boekje *Maria, red ons* en Mevrouw van Looij deed ons een aantal bidprentjes, een oud breiboek uit 1896 en een *breisok* toekomen;
- Bakker Albert de Werd schonk nog een radeerinstrumentje voor bladerdeeg uit de inmiddels gesloten bakkerij, een radeerwiel met ivoren roller, ooit gekocht op een vlooienmarkt, een origineel schapenhoedersschopje, waarmee de herder de schapen tot de orde kon roepen door wat grond te werpen, en een oude bagagedrager, *pakkendrager*, waarop wijlen Willem van Schijndel, de schoonvader van Arie Boon, zijn *melktuiten* vervoerde.

Alle gulle gevers en geefsters heel hartelijk dank. De Heemkundekring Rosmalen is blij met Uw giften. Mocht het ooit tot een Heemhuis-Rosmalen komen -we blijven daarvoor ijveren- dan zullen deze archiefstukken daar permanent een onderdak vinden en wellicht ook regelmatig te bewonderen zijn.

Frans Hoedemakers, alias *Frans van Toon Hoed*, alias *Frans van Sjaan de Koelewijn*: Rusmollese van 't joar 1998

Henk de Werd

De Heemkundekring Rosmalen houdt zich met veel zaken betreffende Rosmalen bezig. We hebben de resultaten daarvan in het weekend van 30 en 31 januari jl. nog eens kunnen zien op de tentoonstelling in ons Cultureel Centrum De Bron, die in het kader van het tienjarig bestaan van onze kring was opgezet. Er was veel werk van gemaakt. Geen wonder dan ook dat het er zo ontzettend druk is geweest. Hulde aan Jan Hessels en zijn werkgroep van dames en heren.

Het benoemen van de Rosmalenaar van het jaar is een van die activiteiten waarmee de Heemkundekring het dorp Rosmalen op een perfecte manier kan promoten. Op dinsdag 9 februari ging het bestuur, vergezeld van de werkgroep, naar Frans Hoedemakers in de Deken Fritsenstraat om hem van de uitverkiezing op de hoogte te brengen, hem te huldigen, te feliciteren en te verrassen met enkele Rosmalense lekkernijen. Het was fijn dat ook de pers zo goed vertegenwoordigd was. Wegens ziekte van voorzitter Theo Derksen opende onze vice-voorzitter Leo van der Plas met een leuk heemkundig praatje deze ceremonie. Wie de Rosmalenaar van het jaar zou worden, liet hij nog even in het ongewisse. Bij Frans Hoedemakers gingen toen de ogen nog niet open. Hij dacht dat *zijn Sjaan* deze eer te beurt was gevallen. Namens de werkgroep onthulde Henk de Werd, in zijn hoedanigheid van *Driek van Grette*, het geheim. Het behoeft geen betoog dat Frans Hoedemakers van verbazing bijna van zijn stoel viel.

Het waarom van zijn uitverkiezing werd uitgelegd door Driek van Grette en hij deed dat uiteraard in ons Rosmalens plat, ons dialect, waar we als heemkundekring vanzelfsprekend ook zuinig op moeten zijn. "Vur Rusmollese, die durre kop bove ons Rusmolles mèijvèld uit durve te steke in 't belang van ons geminte en krek nie uit èigc belang, hi de Heemkundekring elk joar 'n onderskèijing kloar ligge: de Rusmollese van 't joar. De uitverkiezing van de Rusmollese van 't joar hi deze keer iets langer op z'n èige loate waachte es aander joare. Nie umdè de minse van de Heemkundekring ginne tèt han, nee, d'r ware d'r enkelde meer die mi kop en skouwers bove dè mèijvèld uitstake en dan wordt 't moeilijk um de kneup dur te hakke. We hen durrum alle plusse en minne nog 's op 'n rèjke gezet en toen ware we d'r rap zat uit: FRANS HOEDEMAKERS, die in Rusmolle veul beter bekend is es *Frans van Toon Hoed en Joan Meurs* uit de Krommenhoek, mag z'n èige Rusmollese van 't joar 1998 nuume. Frans is unnen èchte Rusmollese, al bekant 70 joar lang, en ie prut ons Rusmolles plat m'skien nog wel beter es Driek van Grette. Frans Hoed is vur Rusmolle belangrijk geweest en ie is dè nou, God zè dank meu-

De Heemkundekring van Rusmolle

benuumt

Frans Hoedemakers

tot

***Rusmollese
vant joar 1998***

*de veurziller
van de Heemkundekring*

Namens de werkgroep

Th. Derksen

Driek van Grette

de wel zegge, gelukkig nog steeds. Es jonge jonge wier ie lid van de Rusbollese KAJ, ge wit wel van de KAB vruuger, die hullie skon bondsgebouw han bè 't ouw klooster van Van Meeuwen. Via de spulploats van de mèskesskool koste doar komme. Die KAJ/KAB makte in dieje tèt zo rond de suntrekloas spulgoed vur de jong die 't wè minder han es d'n dursnee Rusbollese. Goei wèrk dus!

Same mi enkele Rusbollese liefhebbers van mondmuziek, ik denk oan Toontje van Balkum, Jos van der Sterren, Jo van Hooft, Harrie van der Leest, Henk van Hassel, Wim van Hoof, Wim Rovers, Ad van Abeelen, Jo Schippers en Jo v.d. Ak-

Roamba's, Rosmalense Amateurs Band. Voorop v.l.n.r.: Antoon van Balkum, Jos v.d. Sterren, Jo van Hooft, Jo Schippers, Jo v.d. Akker en Harrie v.d. Leest. Tweede rij v.l.n.r.: Henk van Hassel, Frans Hoedemakers, Wim van Hoof, Wim Rovers en Ad van Abelen. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

ker, vurmde Frans de Roamba's, wè Rusbollese Amateur Band betekende. Ja, muziek waar z'n lust en z'n leve. Dè mondmuziekske en z'n trekmonnica zen doar 't levende bewijs af. Gellie snapt wel dè Frans d'r durrum ok es de kiepe bè waar toen in 1951 't Rusbollese Revuegezelskap *Levensvreugd* van start gong. Es gemintewerker (De zweetploeg) liet Frans de minse skuddebuike van 't laache, zodè de troane over hullie wange rolde. Ja, dieje rol waar hum op 't lijf geskreve. Ik bewoar doar zèlf nog de beste herinneringe oan, ok al dinne men oge oit sakkerjuus zeer van de rookwolke in de zoal van ons bondsgebouw. Foto's uit dieje tèt loate zien dèt ie ok es Snip en Snap en Lauwke en Gielleke unne kèi waar. Meej dank zè Franse wier *Levensvreugd* 'n begrip in Rusbolle. Hullie Revues "Ge kunt wè meemake", "Krek iets vur ullie", "Ge zut toch zegge, wor", "Doar gut ie wir", "Van 't ouw noar 't nèj", trokke afgeloaje vol zoale. Vur inne gulde (en 'n dubbeltje vur de ploatsbespreking) waarde verzekerd van unnen Rusbollese oavend uit duuzen-

de, waar de Revue van tegewoerdig nog wè van zu kunne lere. Hil Rusmolle spraak d'r over en zong: "Goeien Avond mensen, de allerbeste wensen brengen wij vanavond voor U allemaal. Wij wille nu proberen U te amuseren en wat levensvreugde brengen in de zaal..." 't Is jammer dè in de zestiger joare, toen wellie toch vort De Kentering han, dur de tillevisie Levensvreugd ter ziele is gekoan. Toen in 1980, bè 't afscheid van burgemister Jan Molenaar, de Rusmollese Revue nèj leve in gebloaze wier, waar Frans overnet van de p'rtèj. De Revue voarde doar wèl bè. Subliem waar Frans toen ie Hèin Crèj op 't t'neel zette. Hij spulde 't nie allinnig, hij waar 't in hil zen doen en loate. Ginne wonder dan ok dèt ie vur 't t'neel van

Frans met zijn vrouw en oorkonde. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

van Harrie van Alphen. Frans Hoed bezig mi de biljertclub van d'n Annenborch en de HEVO. Frans Hoed op stap mi de Heemkundekring van Rusmolle. Frans Hoed en Rusmolle: 'n Twee-eenhèd. 't Is durrum hil terèchte, dè de Heemkundekring van ons durp Franse hi uitgekoze vur Rusmollese van 't joar 1998. Hij hi g't verdiend. Frans, p'rficiat, ook vur ullie Sjaan, vur de kènder en de kènderskènder. Wellie hope, dè ge nog d'r nog lang af meut geniete en dè ge nog veul joare vur Rusmolle in de weer bleft."

Driek van Grette bood vervolgens een overheerlijk kruikje *jonge kloare* aan van de Schout van Rosmalen en een Rosmalens wiel van bakker van Zuijlen. Als herinnering was er een fraaie oorkonde. Leo van der Plas besloot deze heemkundeavond met het aanbieden van een prachtig boeket bloemen aan de vrouw des huizes, Sjaan Hoedemakers. Uiteraard werd er nog even gezellig nagebabbel onder het genot van een drankje. ROS-Kabelkrant zorgde diezelfde avond nog voor een schitterende publicatie en ook De Molen, het Brabants Dagblad, het Rosmalens Nieuwsblad en Boschtion TV besteedden de nodige aandacht aan deze uitverkiezing. Kortom, een uitstekende promotie van Rosmalen en de Heemkundekring Rosmalen.

Rusmolle 'n gow troef is geweest. 't Gemengd T'neel, 't HEVO-t'neel, RAT (Rusmolles Amateur T'neel) hebbe van Franse kundighèd meuge proffitere. Ze ware d'r grif blèj mi. Frans Hoed bè de uurste Rusmollese Carn'valsclub *De Boerkes* in 't c'fé

Sectie F, 1e blad

1-33	<u>De Bergen</u>	170-206	<u>De Hoef</u>	343/348	Den Kerkenakker
1/4	De (Lage) Bergen	184/200/201	De Negende en	353	Het Geerhoecken
7	(partieel) de Leegt en		Tiende Streep	355/356	De Hazewind
	(partieel) de Hooge	189-195	Het Hoekje of Hoef/het	363/368	De Krom(me)stukken
	Bergen		Hoekske	373	De Huisplaats
7a	De Hooge Bergen	202	De Hondsstreep	374	De Flesman
8	Het Groot Marzel (ne-	204-206	Het Groes	388-391/414/419/424/425	Aan/bij/
	ven het Ven)				omtrent de Schutsboom
18-20	Den Schansakker (op	207-237	<u>Het Hoekje</u>	396/398	De Korte en Lange
	de Bergen/op den Hein-	211	Het Akkerke		Strepen/de huisplaats
	nis	226/228/237	Het Hoekje	400	Den Kattenboschakker
20/21	De Schans	238-245	<u>Het Hoog</u>	405	De Flesch
21	Het Schansstukje	238/239	Het Hoog	410a	Aan het Doornboschje
22	Het Hondseel	241	De Hofstad	413-496	<u>Bruggen</u>
25	Den Heuvel of Schans-	242	Den Akker van de Haas	415	Aan het Doornboschje
	stukken	243	Den Akker	418/419	De Bergen
30-32	Het Akkerke	246-412	<u>Den Kerkenhoek</u>	422	Beerenland
34-55b	<u>De Hennist</u>	246	Het Kromstuk	426	De Berg
34	Gielesakker/het Acker-	247	De Kromstukken bij het	430	De Lange Stukken
	ke		Ven	438	Den Hof
38-39	Den Straatakker	248/249	De Mollestrepen (in	448/449	Beerenbosch
40	Het Heufke en de Lan-		den Kerkenhoek)	450	De Kempkens/in het
	ge Stukken	250/251	Het Hondseel		Vliertje
41	Het Hofke	252/253	Het Ven (aan het	457-459	Het Vliertje
43	Den Ossenakker		Boschpad)	460	Den Beerakker
45	Korst Rutten Akker	254/256	Het Teulven (aan het	461/462	Den Hoffort
47/53/54	Het Mutsche, Muts-		Boschpad)	468/480	Het Armenland
	ke(n), den Mutsacker	257	De Korte en Lange	481/482	Den Hondseel
55	Den Ouden Hof		Stukken (aan't Ven)	483	Het Bosje bij den
		260	De Kromstukken		Hondseel
56-169	<u>De Molenhoek</u>	261	Den Berkakker	484	Polderland
56/57	Tivoli	264/265	De Olijfier	484/484a	Den Hondseel
58	In de Negen Lopense	276	Gemeentes-Raadhuis	485	Het Land bij den Hons-
58/59	Lijntjesland	277/278/280	St. Katelein		berg
60	De Gier	286a	De Quesel	486	Den Hon(d)seel
61/63	De Molenakker/Or-	291	Den Blaasbalk	487	Het Kerkenland
	thensch land	292	Den Kwadenberg	488-490	Den Hon(d)seel
64	Lijntjesland	293	Geerkensacker (evt.	497-516	<u>Het Sprokkelbosch</u>
69	De Mollestreep/de Kor-		Heerkensackere)	497	Den Grooten Bieskamp
	te en Lange Strepen	303/304	Den Akker	498	Den Kleinen Bieskamp
71-73/76/77/81-83	De Molle-	312	Het Kattenboschakker-	499/500	Den Bieskamp
	streep (-strepen)		tje	503	Den Bruinenakker
78/79	Den Akker	320	De Akker	505/506	De Schuurakker
88	Den Kwadenberg met	322/323	De Streep achter de		
	het Heufke (daartein-		R.K. Pastorij	517-636	<u>De Kattenbosch</u>
	de)	324	De Streep	526	Den Haanakker (evt.
99	De Kleinen Molenakker	329	Den Kerkenakker (den		Haarakker)
	/het Meulenackertje		Pastorijakker)	583-587	De Vier Linden
100	De Molenakker	333/335	Den Kerkenakker	620	Gemeenteskwekerij
101/102	De Korte Heide	336/341	Het Hoff van Holland	621-625/628	De Nieuwe Erven

Het thans afgedrukte kaartblad -het eerste blad van Sectie F- heeft betrekking op de gebieden de Bergen, de Hennist, Molenhoek, de Hoef, Het Hoekje, het Hoog, de Kerkenhoek, Bruggen, het Sprokkelbosch en het Kattenbosch (L.v.d.Aa).

De Sint-Antoniuskapel in Hintham

Gerrit Mol

In het septembernummer van *Rosmalla* (1998) werd uitvoerig stilgestaan bij het 500-jarig bestaan van de St.-Antoniusbroederschap(-gilde) in Hintham. Bij het zoeken naar gegevens over de historie van dat gilde stootte ik natuurlijk ook op het bestaan van een Antoniuskapel in Hintham. Henk de Werd schrijft daarover in *Rosmalen vroeger* op pag. 17. Henk zegt dat hij de kapel voor het eerst in 1520 tegenkwam. Er was toen sprake van "een stuck teullants omtrent seven lopensaets groot, geheten Bloemenlant, gelegen in Hintham omtrent aent capelleken aldair..." In mijn verhaal over het Sint-Antoniushildegilde vertelde ik ook over de hulp die ik kreeg van Peter-Jan van der Heijden en Henny Molhuysen, beiden uit 's-Hertogenbosch. Tot mijn grote vreugde kreeg ik van hen in december nog een aanvulling op mijn verhaal over Hintham. Zij hebben de hand gelegd op een bijlage van het proefschrift van Alphons van den Bichelaar (*Het notariaat in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch tijdens de late Middeleeuwen, 1306-1531*). Daarin staat onder andere het volgende: "Op 24 november 1487 wordt er vanuit de Bossche Sint-Janskerk en beschreven door notaris Jan van Amelrijk op verzoek van de inwoners van Hintham zelf een kapelanie met twee wekelijkse missen ter ere van St. Sebastianus en St. Antonius gesticht in de onlangs gebouwde, maar nog niet gewijde St. Antoniuskapel in Hintham."

Hintham viel toen zowel kerkelijk als burgerlijk onder 's-Hertogenbosch. Het verzoek voor een kapel gebeurde door de Hinthammers, waarschijnlijk was er dus toen nog geen broederschap. De kapel was, zo blijkt uit deze tekst, in 1487 wel gebouwd, maar nog niet ingewijd. De stichting werd op 13 januari 1490 goedgekeurd! Al met al een waardevolle aanvulling op eerder bekende gegevens.

Het is toch niet gek om te veronderstellen dat vrij kort na 1490 de St.-Antoniusbroederschap gesticht werd. Dus dat het gilde in Hintham 500 jaar bestaat, mag als vaststaand aangenomen worden. Nogmaals proficiat!

Noot

Zaterdag 20 februari overleed in 's-Hertogenbosch Peter-Jan van der Heijden. Uit bovenstaand artikel en uit mijn verhaal over het Sint-Antoniushildegilde hebt u kunnen afleiden dat hij en zijn vrouw Henny Molhuysen mij erg behulpzaam zijn geweest bij het zoeken naar gegevens. In de contacten die ik met Peter-Jan mocht hebben, kwam hij mij over als een zeer aimabel mens, een groot kenner van de stad 's-Hertogenbosch en de omgeving. Een man die voor velen klaar stond. Hij bezat een enorme hoeveelheid kennis over 'zijn' stad en wist erg goed de weg in allerlei archieven. Hij had ook veel respect voor wat in Rosmalen op het terrein van de heemkunde gebeurde.

In Rosmalen bleef de sterre stille staan

Jan Hoofs

Kerstmis 1998. Temperaturen rond de tien graden boven nul en geen witte kerst. Voor de nieuwe kerststal op de Markt zou dat een extra nuance aan de kerstsfeer gegeven hebben. Toch mogen we niet mopperen. Het heeft wel gestormd maar alle pannen op het dak van de stal bleven liggen. Op één dakpan na, maar die was er door een kwajongensstreek afgehaald en op het kerkhof gesmeten. Gelukkig, al met al, maar één incidentje.

En dan de bezoeken aan de kerststal. In groten getale zijn de Rosmalenaren komen kijken. Groot, klein, jong en oud. Tussen de tien- en twaalfduizend bezoekers. Ook vanuit de regio mochten we veel bezoek ontvangen, want de kerststal was opgenomen in een VVV-kerststalroute. Bij de VVV in 's-Hertogenbosch waren de routeboekjes al direct uitverkocht.

In de kerststal werd door de bezoekers met de kerststalwachters flink gediscussieerd over onderwerpen die de kerststal en de kerstgroep raakten, zoals de bruine kleur van de beelden, of de plaats waar de kerststal stond. En waren de gelijkenissen van de beelden met onze dorpsgenoten nou wel echt... of toch niet? Het leek wel of iedereen er zich mee wilden bemoeien. Natuurlijk zijn het allemaal positief bedoelde reacties, waarmee de Werkgroep Kerststal zijn voordeel kan doen.

Over kerststalwachters gesproken: deze vijftiendertig enthousiaste vrijwilligers, die in weer en wind de kerststal van 's morgens tien uur tot 's avonds acht uur bewaakten, hebben in het logboek van de kerststal reacties en suggesties genoteerd. Sommige enthousiast, andere ontroerend. Wat te denken van: "Sint Jozef moet naar de kapper, en een snor zou hem goed staan!" of "waar zijn de os en de ezel?" Heel eigentijds is de opmerking over de knikengel van een jong knulletje: "Mam, kijk hier, een turbovlinder!" Ook waren er vragen, zoals: "Hebben de blauwe en rode dakpannen een betekenis?" en: "waarom geen stro op het dak?"

Moeders met kleine kinderen kwamen bijna dagelijks kijken naar het schaap met zijn drie lammeren. Het kleinste lam had een lichtelijke bronchitus, iets wat een van de wachters in een rustige periode aan het logboek toevertrouwde: "Wat een rust, het kleine schaap slaapt nu. Soms blaft het als een zeehondje". Een van de wachters schreef: "Dat grote schaap hebben jullie goed uitgezocht want die wil ook wel eens van huis." Daarin had hij groot gelijk, want moeder schaap wilde nog wel eens de benen oftewel de poten nemen. Dan nam ze een aanloop en zweefde over het hek de vrijheid tegemoet. Dat inspireerde Harry Coppens, uw eigen redacteur van het heemkundige blad Rosmalla, maar ook één van de kerststalwachters, tot het schrijven van een prozaïsch verhaal in het logboek. Wij willen het u niet onthouden: "21 december 1998. In de ochtend van de kortste dag van het jaar, als de zon, bij de keerkring gekomen zijnde, zich opmaakt voor de terugkeer naar het

noordelijk halfmond, was het schaap erg ongedurig en met haar voorpoten op het omheinde hekwerk staande, verkende zij de omgeving..Omdat ook schapen geiterig zijn, voelde ik me niet geroepen handelend op te treden, Temeer daar ik niet kon bevroeden dat ze in staat was deze horde te nemen, noch dat haar nieuwsgierigheid sterker zou zijn dan haar moederliefde. Met een, zij het niet feilloze sprong ijde ze haar vrijheid tegemoet, mij in verbazing en tegelijk verontrustend achterlatend. Op hetzelfde ogenblik produceerden de drie, door hun moeder in de steek gelaten lammetjes een hartverscheurend en deerniswekkend geblaas, terwijl ze wanhopige pogingen ondernamen om zich bij hun ontaarde moeder te voegen. Overmand door dit kermend geblaas en gedreven door haar moederliefde keerde het schaap na deze kortstondige vrijheid, tot mijn grote tevredenheid en die van de lammetjes, weer behouden in de schaapstal terug. Snel sloot ik de deur en nog vóór ik overdacht had hoe ik haar over het hekwerk zou kunnen hijsen, lukte het haar, zij het nou niet direct elegant, zich weer bij haar kroost te voegen. Als blijk van mijn dankbaarheid voor de goede afloop heb ik de engel, die ontegenzeggelijk op onzichtbare wijze (engelen zijn geen publiekspelers) er toe heeft bijgedragen dat alles (ook het schaap) weer op z'n pootjes terecht kwam, beloond met één gulden, hetgeen al knikkend en met de vleugels slaande, met instemming door haar/hem werd beantwoord."

Aan alles komt een einde. De kerststal is weer veilig opgeborgen in de container. Alle suggesties zullen we ter harte nemen. Voor het komende kerstseizoen zijn we al weer volop bezig. Om de kosten te dragen en omdat we prachtige foto's hebben van de kerststal en de kerstgroep, willen we in september beginnen met de verkoop van kerstkaarten. U hoort daar nog van, want ook in december 1999 wordt de kerststal weer opgebouwd en moet in Rosmalen de sterre stille staan...

Kinderliedjes 22

143. Het meisje en de vlinder

Een lief, bevallig meisje
Ging eens haar tuintje rond,
En toen ze daar zo bukte
En van de bloemen plukte,
Toen kwam een bonte vlinder
En kuste haar de mond.

"Vergeef me", sprak de vlinder
"Vergeef mijn stout bestaan,
Ik wilde honing nippen
En zag je rode lippen
En zag je rood, rood mondje
Voor frisse rozen aan!"

144. Poesje lief

Poesje lief, waar blijf je toch,
Lig je hier te slapen nog?
Zoek eens gauw die stoute muis,
Die zit ergens in ons huis;
Beet aan kaas en peperkoek
En een stuk uit vaders broek!

Poesje, poesje, Nelletje,
Waar ben je toch geweest?
Je hebt verbrand je velletje!
Foei, jou ondeugend beest,
Waar ben je toch geweest?

145. Voor de smidse

Heisa, dat hamert er lustig op toe;
Smidje, vertel me 'r is', wêrd jij niet moe?
Toen wij vanmorgen naar school zijn gegaan,
Was jij al lang aan het smeden en slaan!
Oef, wat een werken en zweten is dat,
Wacht eens een omzien en rust er is wat!

Maatjes, je ziet er zo dom nog niet uit,
Maar van het smeden versta je geen duit;
't IJzer is gloeiend, zoals jullie ziet;
Wacht ik een beetje, dan deugt het weer niet;
Denk er on jongens, 't is goed, dat je 't weet;
IJzer dat deugd houdt, moet gloeiend gesmeed.

146. Onkruid

Zeg, Baasje! wat staat er uw tuintje fris,
Wat is er uw hofje toch keurig!
Het mijne dat lijkt wel een wildernis,
Mijn bloempjes zijn half niet zo fleurig;
Zo wit is je zand en zo groen is je gras;
Ik gaf er wat om als het mijne zo was!

Dat onkruid, melievert! daar zit de plaag,
Daar kunnen geen bloempjes in groeien;
En daarom dat rooi je maar alle daag,
Dan zal eerst uw tuintje gaan bloeien!
En groeit in uw hartje misschien van dat kruid,
Och, doe me plezier, trek meteen het maar uit!

147. Een kindje geboren

Toen 't kindje op de wereld kwam,
Al uit zijn donker hoekje,
Toen dronken de vrienden wijn kandeel,
En wonden 't in een doekje.
Al wie het kindje zijn luiertjes vouwt,
Leven ze lang, dan worden ze oud,
En zullen ze ter bruiloft komen,
Als ons klein kindje trouwt.

148. Jan wou ruiter worden

Jan mijnen man wou ruiter worden,
Jan mijnen man en had geen paard;
Hij nam de kat al bij zijn staart.
Toen had Jan mijnen man een paard.
Janman, rijd wat an,
Dat j'een ruiter, dat j'een ruiter,
Janman, rijd wat an,
Dat j'een ruiter worden kan.
Jan mijnen man wou ruiter worden,

Janneman had er geen degen;
Toen nam Jan mijnen man eens koek,
Die stak Jan al door zijn broek.
Janneman had er een degen;
Jan mijnen man,
Rijd wat an,
Dat j'een ruiter worden kan.

149. Dansen

Klein Lientje, wil je dansen?
'k Speel dan wat moois je voor.
"O ja, 'K wil altijd dansen,
Als ik muziek maar hoor.
Ja, ja, speel gauw een stukje maar,
Dan ben ik weer tot dansen klaar
En dans tot de morgen door."

Klein Lientje, wil je dansen?
Dan krijg je een lekkere peer.
"Neen, ik wil niet langer dansen,
Al gaf je me ook veel meer.
Ik danste al van morgen vroeg,
'k Heb nu van dansen ruim genoeg
En val van moeheid neer."

150. Slaapliedje

Slaap, kindje, slaap!
Daar buiten loopt een schaap;
Een schaap op witte voetjes,
Dat drinkt de melk zo zoetjes.
Schaapje met zijn witte wol,
Kindje drinkt zijn buikje vol.

Slaap, kindje, slaap,
Je vader hoedt het schaap.
Je moeder schudt de dromeboom,
Daar valt voor jou een mooie droom.
Slaap, kindje, slaap.

Slaap, kindje, slaap,
Dan krijg je ook een schaap.
Een schaap met gouden bellen aan,
Nu moet mijn kindje slapen gaan.
Slaap, kindje, slaap.

Slapen- slapen- slapen doe,
Alle oogjes gaan nu toe.
Alle bloempjes gaan nu dicht,
Alle sterretjes geven licht.
Alle vogeltjes zijn moe,
Slapen-slapen-slapen doe.

Weerspreuken

Het weerbericht informeert U nader over het te verwachten weer in de komende dagen. Ondanks het gebruik hierbij van de modernste hulpmiddelen komen het door het weerbericht voorspelde weer en het feitelijke weer dikwijls niet met elkaar overeen. Vroeger koppelde men allerlei natuurverschijnselen en het gedrag van dieren aan het te verwachten weer, zowel op korte als op lange afstand, met een gunstig of ongunstig effect op de verbouw van allerlei land- en tuinbouwproducten. Van ieder kwartaal, en ik richt me hierbij steeds op het actuele kwartaal, worden U meerdere weerspreuken aangeboden, waarbij U dan tevens kunt nagaan in hoeverre deze geloofwaardig zijn en ook of U, met deze kennis gewapend, denkt met deze langeafstandsweersvoorspellingen een zonnige vakantie te kunnen plannen in eigen land (Harry Coppens).

Het eerste kwartaal

- Met Driekoningen zal het zijn, dat de dagen langer zijn.
- Als januari ons brengt strenge vorst, lijden wij in de zomer geen honger en geen dorst.
- Als in januari de muggen zwermen, dan mag je in maart je oren wermen.
- Gelijk januari, zo ook juli.
- Draagt januari een sneeuwwit kleed, de zomer zal zijn heet.
- Januari zonder regen, is de boer zijn zegen.
- Als januari is te warm, wordt de oogst waarschijnlijk arm.
- In januari veel verdrinken land is goed voor de ganzen, maar slecht voor de boerenstand.
- Februari is de kortste, maar ook de ergste.
- Februari regen, is de boer 'n zegen.
- Is februari zachten stil, dan komt de noordenwind in april.
- Februari nat, vult schuur en korenvat.
- Blazen de muggen in februari alarm, houd dan in maart de oren warm.
- Is februari zacht, dan brengt de lente vorst bij nacht.
- Is februari guur en koud, komt er een zomer waar men van houdt.
- Is februari nat en koel, dan wordt juli dikwijls heet en zwoel.
- In februari sneeuw en regen betekent goddelijke zegen.
- Natte maart, de boer veel zorgen baart.
- Droge maart is goud waard.
- Komt men in maart onweer tegen, krijgt men in juli regen.
- Mist in maart, water en vorst in mei.
- Een koekoeksroep ter helft van maart, is voor de boer een daalder waard.
- Wie grote bonen wil eten, moet de maart niet vergeten.
- De maand maart heeft venijn in de staart.

- Als maart zacht is in wil, verwacht men een koude april.
- Wat maart niet wil, doet april.
- Dondert het in de maand van maart, in mei dekt de sneeuw de aard.
- Een droge maart is goud waard, als het in april maar regenen wil.
- Maart roert zijn staart en april doet wat hij wil.

Einde NCB afdeling Rosmalen

Harry Coppens

De oprichting

Op 17 augustus 1996 was het honderd jaar geleden dat afgevaardigden van 30 Brabantse boerenbonden in 's-Hertogenbosch bijeenkwamen om een provinciale boerenbond op te richten, het begin van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB). Grootgrondbezitter Dominicus van Ophoven uit Mill en pater Gerlacus van den Elsen uit de abdij van de Norbertijnen te Heeswijk stonden aan de wieg van de boerenbondbeweging in Noord-Brabant.

Pater van den Elsen, geboren te Gemert in 1853, was van meet af aan het boegbeeld van de beweging. De *boerenapostel*, zoals hij werd genoemd, organiseerde,

+

BIDT VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
den ZeerEerw. Heer

Gerlacus Godefridus van den Elsen,

Norbertijner Kanunnik der Abdij van Berne Officier in de Orde van Oranje Nassau. Mede-oprichter en eersten adviseur van den N. C. Boerenbond.

Geboren te Gemert	13 April 1853.
Priester gewijd	24 Juni 1876
Mede-stichter van N. C. Boerenbond	1896
Overleden in de Abdij van Berne te Heeswijk	20 April 1925.

Hoe zijn de sterken gevallen!
 2 Reg. I. 19.

De faam van hem ging uit naar alle plaatsen der landstreek. Luc. IV. 37.

Hoe behaaglijk zijn de voeten dergenen die vrede boodschappen, die goede dingen verkondigen. Rom. X. 15.

Strijd voor de gerechtigheid tot aan uwen dood. Eccl. IV. 33.

Het bestrijden van het kwaad geschiedt met liefde voor de menschen en haat voor de zonden. Reg. St. Aug.

Gij weet dat ik de gehoden en rechten geleerd heb, gelijk de Heer mijn God mij bevolen heeft. Deut. IV. 5.

Mijn Jezus, barmhartigheid. 100 d. afl.

inspireerde, adviseerde tot hij er bijna bij neerviel. Het succes van deze beweging was mede te danken aan de inzet van vele priesters, burgemeesters en niet te vergeten onderwijzers. Bovendien zat het economisch tij mee, omdat in 1896 het einde van de agrarische crisis in zicht was. Met

geen boerenkoning, maar boerenapostel heeft de volksmond hem raak getypeerd. Hij was een man met een gezond boerenverstand, met een heldere geest en een ongehoorlijke energie. "Ik ben maar een boer, doch de schedel fier omhoog. / Mijn stand

zij laag, mijn stand is edel in 's wijzen oog. / Boer moet heer en burger spijzen / met vleesch en boter, graan en kruid. / Daarom - wie laf den boer misprijzen, / die lach ik uit!" Aldus typeerde hij, de emancipator van de Noordbrabantse boerenstand, de dichter Poot.

De eeuwenlang verdrukte boeren kregen door hem een gevoel van eigenwaarde. Hij leerde de boeren zich te organiseren. Zijn motto was *Eendracht is macht*. Door samenwerking kon de boerenstand zich vrijmaken, maar eerst moest er strijd geleverd worden tegen alles wat de boer *knevelde en bedotte*. Als een generaal zou hij 'zijn' boeren aanvoeren, als een koning werd hij door hen geëerd, als een apostel zou hij 'zijn' boeren het ware geloof voorhouden.

De boerenapostel ontving in Gemert niet alleen het leven en zijn rotsvast geloof, maar ook zijn grote liefde voor de mensen van het kleine gemengde bedrijf. Voor hen is hij in de bres gesprongen. Men kan twisten over de maatstaven die hij hier en daar aanlegde, over zijn bekrompenheid of rechtlijnigheid, maar één ding is zeker: hij bleef bij de troepen, de kleine Meierijse boer en die van Peel- en Kempenland. Hij stimuleerde boeren en tuinders en hun vrouwen zich zo goed mogelijk te organiseren op zo veel mogelijk terreinen waar zij in gezin en bedrijf mee te maken hadden, zoals aankoop en afzet van produkten, bedrijfsbenodigdheden en kredietverlening.

Niet alleen sociaal, economisch en politiek, maar ook op het gebied van voorlichting en onderwijs ging men de zaak in eigen handen nemen. Uit alles wat hij geschreven heeft, blijkt dat hij zowel aan het materiële als aan het geestelijke aandacht heeft geschonken. Volgens hem waren die twee elementen niet los van elkaar te zien. Het doel van de NCB is het vormen in katholieke geest van een degelijke en welvarende boerenstand door eenheid en samenwerking. Als wapen (tegenwoordig spreekt men

liever van logo) koos de NCB in 1902 voor Kruis en Ploeg. Het weekblad van de NCB gaf een uitgebreide beschrijving van de vorm en betekenis van het nieuwe wapen. Over de vorm: "Men ziet in dit wapen een kruis en ploeg in één stuk

aan elkander vast, maar de ploeg wordt door het kruis beheerst, hetwelk er boven staat, en daartussen ziet men een vlaggetje met het opschrift *Cruce et Aratro*, d.w.z.

door kruis en ploeg." Over de betekenis: "De boer zal zijn geluk bereiken door het kruis, d.i. door den christelijken godsdienst, waarvan het kruis het symbool is en die door het kruis over de wereld is verspreid, gevoegd bij zijne arbeidzaamheid op het veld, in de boerderij, waarvan de ploeg het meest bekende werktuig is. Maar deze arbeid moet beheerst worden door den godsdienst; het kruis moet de ploeg beschermen en besturen. En het is niet zo dat het leven van de agrarische bevolking alleen maar draait om het verhogen van productiviteit en inkomens, maar ziel en hart zijn zeker zo belangrijk. Ook zijn nog steeds de vaandels en vlaggen van de plaatselijke bonden van boeren, boerinnen en jonge boeren en boerinnen te bewonderen op oogstdankfeesten, sportdagen, jaarvergaderingen en andere bijzondere gebeurtenissen. Deze vaandels zijn een lust voor het oog en zijn te beschouwen als symbolen van collectieve identiteit, als het keurmerk van de groep boeren of boerinnen uit een bepaalde plaats. Ze presenteren de idealen die men als één ploeg wil bereiken en waaraan de leden stilzwijgend trouw zweren. Daarnaast zijn ze louter als versiering te beschouwen of als symbool van een rijke traditie."

90 jaar NCB in Rosmalen

Met het hierboven gebodene heeft u heel summier kennisgemaakt met de grondlegger en eveneens met de voornaamste doelstellingen waarop deze vereniging is gegrondvest. Het is niet mijn bedoeling om nader in te gaan op de statuten en verdere uiteenzettingen van de doelstellingen, maar ik zal proberen om in kort bestek de geschiedenis van 90 jaar NCB Rosmalen uit de doeken te doen.

Op 9 januari 1909 werd in Rosmalen de N.C.B. afdeling Rosmalen onder de naam *RK Boerenbond* opgericht. Opmerkelijk is de vrij late oprichting, daar de NCB te Tilburg (centrale) al bestond vanaf 17 augustus 1896. In Rosmalen waren wel al een paar samenwerkingsvormen, met name 't *Onderlinge Veefonds* en de *Onderlinge Paardenverzekering*. De plaatselijke Boerenleenbank werd pas in 1910 opgericht. De oprichting van NCB-afdelingen was het gevolg van de grote landbouwcrisis op het eind van de vorige eeuw. Zoals bekend heeft pater van den Elsen hierbij een grote rol gespeeld. De economische omstandigheden zullen hier zeker niet gunstiger zijn geweest dan elders. Het gezegde *Rosmalen is een ellendig land, 's winters in 't water en 's zomers in 't zand* spreekt boekdelen. De oprichters van de Boerenbond, die zich al hadden ingezet voor 't Veefonds en de Paardenverzekering, waren: J. Westlaken (voorzitter), W.H. Langens (secretaris), J. v.d. Broek, W. Coppens, Joost van Nuland, Gret Geurtjes (Swanenberg) en J.H. van Uden.

In 1909 telde Rosmalen 3886 inwoners, die in hoofdzaak de kost verdienden in de agrarische en daarmee verwante sectoren. In het gemeentelijk en parochieel bestuur waren ze dan ook sterk vertegenwoordigd. Een jaar na de oprichting telde de vereniging reeds 146 leden. In 1916 waren er 262 leden (het hoogste aantal) en in 1982 nog maar 98. In de beginjaren van het bestaan werd de boerenbond geconfronteerd met de Eerste Wereldoorlog. Die periode werd gekenmerkt door een

grote waardevermindering van het geld en enorme prijsstijgingen. De hausse 1914-1918 was de aanloop tot de crisis van de jaren twintig, grote schommelingen in de conjunctuur met een dieptepunt in de prijzen van produkten van de boeren. Omstreeks 1920 is de Boerenbond gekomen tot gezamenlijk aankopen van grondstoffen voor de veestapel. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vorderde de Duitse bezetter de administratie van alle standsorganisaties, waaronder alle notulen en bescheiden over de eerste 30 jaren van ons bestaan. Ook werden de economische instellingen gevorderd, waaronder het zakelijk gedeelte van de plaatselijke Boerenbonden. Na de oorlog ging men weer energiek aan de slag en reeds in 1946 werd in het bestuur gesproken over een ruilverkaveling in de Rosmalense polder, die pas in een later stadium werd uitgevoerd. In 1946 werd het 50-jaar bestaan van de NCB gevierd: van 1 tot 5 uur voor de boerinnen en van half 6 tot 10 uur voor de leden. In dat jaar werd ook f800,- uitgetrokken voor een nieuw vaandel (was het oude vaandel tijdens de oorlog verloren gegaan?). De diverse pogingen om een landbouwwerktuigencoöperatie op te richten zijn helaas op niets uitgelopen. Door de jaren heen heeft de Boerenbond altijd nauw samengewerkt met de KVO (Boerinnenbond) en de KPJ (RKJB). In de jaren 50 werd ook veel aandacht besteed aan het probleem van vele jonge boeren die

geen uitzicht hadden op een eigen bedrijf in de naaste toekomst. In deze periode leidde de nauwe samenwerking binnen de standsorganisaties tot gezamenlijke bijeenkomsten, de latere gezinsdag. De NCB was vertegenwoordigd in besturen van de Boerinnenbond, RKJB, de Rijvereniging etc. Ook kwam men tot een jaarlijkse reis in samenwerking met de Boerinnenbond, zij het dat deze pas in een later stadium hieraan deelnamen. Ook de Lourdesbedevaart voor zieke leden was te danken aan de gezamenlij-

ke inspanning en activiteit van de leden. Omdat in de jaren zestig en zeventig vele jonge boeren hun toekomst buiten de landbouw zochten, kwam de bedrijfsopvolging op de tocht te staan. Omdat in onze afdeling een bedrijfshulpvereniging niet van de grond is gekomen, zijn later diverse leden lid geworden van de Bedrijfshulpvereniging kring

Den Bosch.

Op 9 januari 1969 werd het 60-jarig bestaan gevierd, waarbij Prof. Kriellaars de feestrede hield en Wethouder Tibosch het woord voerde namens de gemeente. De Boerenbond is vanaf 1920 tot juni 1968 tevens een zakkendoende stands-

organisatie geweest, met een kleine onderbreking in de oorlogstijd. In de beginjaren was dit van beperkte omvang. In 1924 werd een gebouw gekocht in de Weidestraat en in 1956 werd grond gekocht voor de bouw van een nieuw pakhuis, dat kort daarop werd gebouwd. In 1968 werd de aan- en verkoop overgedragen aan de CAV Rosmalen-Empel, een fusie tussen Boerenbond Rosmalen en de CAV Den Bosch e.o.

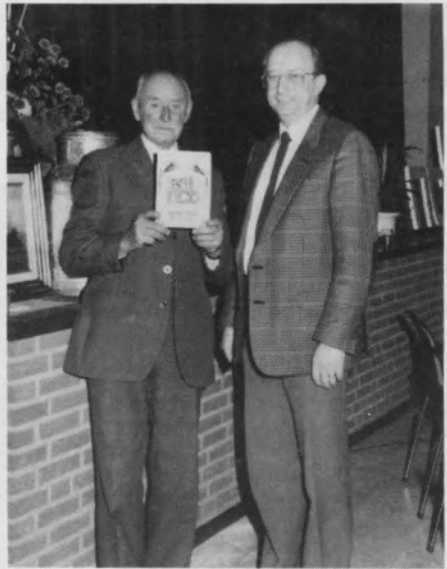
Als voorzitter van de Boerenbond hebben gefungeerd: J.Westerlaken (1910-25), J.W. van Uden (1927-52), J.P. van Nuland (1952-54), G. Heymans (1954), J. Westerlaken (1954-61), F. Coppens (1961-75), P. Ondersteyn (1975-83), H. van Uden (1984-92) en Th. van Pinxteren (1992-98). Als geestelijk adviseur hebben gefungeerd: Pastoor A. Hordijk (tot 1923), Pastoor Van der Meyden (1923-56), Pastoor Janssens (1956-60), Deken Van Roestel (1960-75) en Pastoor Berkers (vanaf 1975).

In 1998 heeft de NCB ook afscheid genomen van zijn Algemeen Secretaris Antoon Heymans, die na 36 jaar werken voor de vereniging het thans rustiger aan gaat doen. In het Brabants Dagblad vertelt hij hoe hij in 1962 begon bij het boekhoudbureau van de NCB: "Ik kwam van onder de koeien vandaan en had de

H. van Uden.

ambitie om boer te worden, maar het is een andere kant op gegaan. De tijd dat de ministers in de houding sprongen voor de boerenbond, is voorbij. Het is nu meer een tijd van zakelijk met elkaar omgaan. In de jaren tachtig lagen we dikwijls overhoop met de milieubeweging, de BMF en Brabants Landschap. Het gaat nu allemaal gladder en soepeler. In mijn loopbaan zijn twee perioden van groot belang geweest. In de jaren zestig en zeventig stimuleerden we elkaar om tot vooruitgang te komen met als belangrijkste onderwerpen schaalvergroting en specialisatie. De mindere jaren waren de jaren tachtig. De superheffing en de botsingen met de milieubeweging. De boer is een technoloog en boekhouder

geworden en een boer wil geen papieren invullen, maar een boer wil op zijn tractor zitten. En het komend jaar gaat de bond over in ZLTO en dan zitten katholieken, protestanten en neutralen in een boerenbond. En dan is er een stuk verzuiling weg, die in de landbouw langer dan in andere sectoren heeft standgehouden. Maar we zullen wel bepaalde katholieke landbouwtradities, zoals de oogstdankfeesten, eucharistieviering voor de vruchten der aarde, het werk voor de gehandicapten, in stand houden. En ook het gezinsbedrijf, dat alle ontwikkelingen van de laatste 40 jaren heeft doorstaan, heeft nog toekomst. Zij putten hun kracht uit de arbeid, het kapitaal en het ondernemerschap van het gezin. En ik geloof niet dat de voedselproductie beter en doelmatiger kan plaatshebben met hulp van biotechnologie in fabrieken. Er hebben boeren af moeten afhaken, maar de blijvers hebben mooie bedrijven kunnen opbouwen."

En nu na 90 jaar is N.C.B., afdeling Rosmalen een gesloten boek. Op zaterdag 9 januari 1999, precies 90 jaar na de oprichting, was er een herdenkingsbijeenkomst van oudleden van de plaatselijk N.C.B. Theo van Pinxteren, de laatste voorzitter, zei het volgende: "Tot 1 januari 1998 was de NCB Rosmalen een aparte afdeling met ruim 130 leden, waaronder Empelse leden die aan Rosmalen werden toegevoegd na opheffing van de afdeling 's-Hertogenbosch. Na die samenvoeging hadden we best alleen verder gekund, maar met het oog op de toekomst was het verstandiger om op te gaan in een grotere groep. Met Nuland, Geffen en Vinkel, die al bezig waren met een fusie, werden de betrokken afdelingen op 1 januari 1998 gefuseerd tot de afdeling Midden Maasland. We zijn toen wel overeengekomen het 90-jarig bestaan onder ons te mogen vieren. Op zich natuurlijk wel een beetje eigenaardig dat een club die 89 jaar bestaat zijn 90-jarig bestaan viert. Al bij al werd het een waardige afsluiting, die begon met een mooie eucharistieviering in de St. Lam-

Het laatste bestuur, met v.l.n.r. Jan Savelkouls, Theo van Pinxteren, Babs Tibosch, Ton v.d. Biezen en Jan Steenbekkers.

bond een rijk en actiefverenigingsleven achter de rug heeft. En ondanks de vele revolutionaire veranderingen die in de laatste decennia plaats hebben gevonden, is en blijft de boer in sterke mate afhankelijk van de natuur. Het gezegde *Aan Gods zegen is alles gelegen* is en blijft actueel. Van Felix is het volgende boerengebied:

't Kruis staat op de velden
 Door mijn zware boerenhand
 Uitgesneden en gebeeldhouwd en
 Godsdvruchtig neergepland.

Jezus is voor ons gestorven
 En misschien ook voor mijn veld

Al onze haren en de sterren
 Ook het zaad heeft hij geteld.

Heer, laat ons elkander helpen
 Gij, die het stro niet hebt miskend,
 Geef mij het zaad, ik geef de tarwe
 Voor Uw heilig sacrament.

Laten we hopen dat ook in de Z.L.T.O. de christelijke grondslag behouden mag blijven. Dat wij in de naaste toekomst voor meerdere problemen, zoals inkrumping

bertus. Deze werd gevolgd door een receptie bij de Kèp met daarop aansluitend een gezellige avond. Ook de vitrines met foto's, waarvoor de Heemkundekring Rosmalen had gezorgd, trok veel belangstelling. Terugkijkend op de afgelopen 90 jaar mogen we stellen dat de jubilerende Boeren-

van de varkens- en pluimveestapel en de mestoverschotten, een oplossing zullen moeten vinden om het milieu van 'n dreigende ondergang te redden, behoeft geen nader betoog. Door ons hiervoor gezamenlijk in te spannen, en alleen door samenwerking kan er iets worden bereikt, kunnen we de toekomst met vertrouwen tegemoet zien. Laten we nooit de pioniers van het eerste uur en degenen die in hun voetsporen zijn getreden in de loop der jaren vergeten, omdat wij hun veel dank verschuldigd zijn.

Seizoensgebonden kinderspelen

Harry Coppens

Behalve kinderspelen die het hele jaar door in trek zijn en dus niet afhankelijk zijn van het seizoen, zijn er vele die om onverklaarbare redenen en soms zelfs onbegrijpelijk waarom juist dan, steeds weer op nagenoeg dezelfde tijd van het jaar plotseling opduiken. De kinderen gehoorzamen zo nauwgezet aan deze ongeschreven wetten dat er weinig verschil te constateren valt tussen de verschillende speelseizoenen. Je kunt ze zeker niet vastprikken op een bepaalde datum, omdat met name klimatologische omstandigheden het beoefenen van bepaalde spelen bemoeilijken of zelfs onmogelijk maken en het om die reden tijdelijk wordt verschoven. Uitstel is in geen geval afstel en elk spel komt onherroepelijk eens aan de beurt.

Wie komt er echter als eerste met knikkers, tollens of springtouw op de proppen? Waar komen ineens al die knikkers en tollens vandaan? En net zo plotseling als ze op het toneel verschenen zijn, verdwijnen ze. Vanaf de dag dat ze niet meer gangbaar zijn, en niet langer verwekkers zijn van onderling gekrakeel en ruzie, devalueren ze van waardevol naar waardeloos. Worden zij bewaard tot het volgend jaar? Naar mijn weten worden ze echt niet opgeborgen tot het volgend jaar en verdwijnen ze gewoon spoorloos. Als ruilobject komen ze ook niet in aanmerking, omdat al deze voorwerpen thuishoren in een verschillend seizoen en nog niet voorhanden zijn. Iemand met zakelijk instinct zou op het einde van dat seizoen alle thans waardeloos

Bruegel, Kinderspelen (fragment).
Kunsthistorisches Museum, Wenen.

geworden spullen voor een appel en een ei kunnen opkopen en het daaropvolgend jaar zijn slag kunnen slaan. Meer dan volwassenen zijn kinderen momentwezens en daarom beperken ze zich tot de dingen van alle dag en spreekt een jaar verder niet tot hun verbeelding.

De meeste spelen zijn landelijk, zij het dat ze per regio verschillen en vele niet meer beoefend worden. Ook dat is in sterke mate afhankelijk van de woonomgeving. Voor bepaalde spelen biedt de stad nu eenmaal minder mogelijkheden dan het platteland. En over het algemeen zijn de woondichtheid en het intensieve wegverkeer te grote obstakels voor het vrijelijk beoefenen van bepaalde spelen. Ik denk hierbij met name aan hoe wij vroeger al rennend, zonder gevaar voor eigen leven, naar school gingen. Dat laat je op de dag van vandaag wel uit je hoofd, tenzij je levensmoe bent.

Hieronder zal ik de meest gangbare spelen in de verschillende seizoenen de revue laten passeren¹. Hoe verlopen nu de kinderspelen jaar op jaar op jaar?

Eerste kwartaal

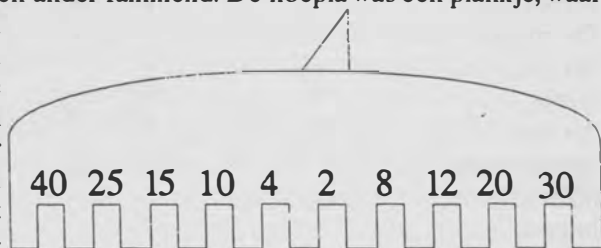
Januari louwmaand, **februari** sprokkelmaand, **maart** lentemaand

Merkwaardig en onbegrijpelijk, dat juist in de koudste periode van het jaar het knikkeren begint. Regen en kou, vuile en verkleumde vingers kunnen zowel jongens als meisjes, hiervan niet weerhouden. De meisjes houden zich meer bij het *kuiltje knippen*, terwijl de voorkeur van de jongens meer uitgaat naar het *raak of span*-spelletje, dat zich al lopend afspeelt. Dat velen aldus spelenderwijs de weg naar de school afleggen en

¹ Ik heb niet de pretentie volledig te zijn. Eenieder die een aanvulling kan geven op het thans gebodene, kan dit insturen naar het redactieadres.

daarbij de tijd uit het oog verliezen, is begrijpelijk, maar voor verlating om die reden vond men bij het onderwijzend personeel in het algemeen geen welwillend oor. Een ander knikkerspel, *hoepla* genaamd, kan ik me nog levendig herinneren uit mijn kinderjaren. In die periode stond er een hele batterij hoepla's opgesteld op ongeveer een meter afstand van de muur die zich aan de westzijde van de toenmalige St.-Josephschool (de jongensschool) bevond. Deze hoepla's waren verschillend van vorm en grootte en de kwaliteit en bouw werden bepaald door de vakbekwaamheid van de vader of een ander familielid. De hoepla was een plankje, waar men een tiental stukjes had uitgezaagd. De breedte van de stukjes kwam tenminste overeen met de doorsnee van een gangbare knikker, maar was nooit smaller. Met een steuntje aan de achterkant werd het plankje overeind gehouden. De eigenaar nam plaats achter de hoepla en vanaf een bepaalde afstand werd geprobeerd de knikker door een gaatje te gooien. Lukt dat, dan moest de eigenaar het aantal knikkers geven dat boven het bewuste gaatje vermeld stond. Zo niet, dan verdween de knikker in de buil of zak van de eigenaar van de hoepla. De gooier had wel altijd het recht om te controleren of de breedte van de gaatjes wel aan de voorgeschreven normen voldeed. Als gooier ging je eerst wel even langs de geplaatste hoepla's om te kijken bij welke hoepla je het beste een kans kon wagen. Hoewel de knikkertijd lang aanhield, heb ik dat nooit als zodanig ervaren. Misschien omdat er in die tijd meer grote bewegingssporten waren en we ons dus niet tot alleen knikkers beperkten. Op de dag van vandaag is er minder speelgelegenheid en weten vele kinderen zich bijna drie maanden lang te amuseren met dit vrij eenzijdige spel.

Tegen de tijd dat de lente zich aankondigt verdwijnt de knikker van het toneel en zijn er al voortekenen die het nieuwe speelseizoen inluiden. De jongens gaan al eens *bok* staan en de eerste hinkelperken worden neergekalkt op stoep of trottoir. Nog even en deze trendsetters met nog andere spelen zullen het nieuwe speelseizoen weldra beheersen.

Wordt vervolgd

Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis

J.C.M. Poelman

Het verhaal over Coudewater dat tot nu toe verschenen is in Rosmalla, was reeds in de jaren zestig in Ad Aquas Frigidus verschenen. In de archieven van Coudewater vonden we het vervolg op deze tekst. Met toestemming van de Commissie Historie Coudewater beginnen we hieronder met dit vervolg, dat nooit eerder gepubliceerd is.

De naam "Refugium", d.i. toevlucht geeft echter reeds duidelijk aan, dat zij dit klooster slechts beschouwden als een voorlopig tehuis; Coudewater bleef hun eigenlijke 'thuis'. Prior Winckels, die te Coudewater achterbleef met nog een enkele Broeder, o.a. de schoenmaker Broeder Marten, die tijdens zijn leven 44 jaar lang "het clooster ghetrouwelyck ghedient heeft in nieuwe ende oude schoenen te maecten", bleef daarom tevens Prior over het convent te Hoboken, waarvan hij de dagelijkse leiding toevertrouwde aan een vicarius. Zijn opvolgers zouden vooral te Hoboken verblijven en hun vicarius te Coudewater. Volgens een resolutie van de Staten-Generaal te Den Haag was het namelijk toegestaan dat Zusterkloosters, die niet opgeheven hoefden te worden, maar wel moesten uitsterven, een priester in hun midden behielden. Hierdoor kon ook nog vele jaren de idee levend blijven dat Coudewater en Hoboken één kloostergemeenschap waren, waarvan de Broeders slechts noodgedwongen buiten Coudewater verbleven. De kroniekschrijfster van Coudewater tekent bij de dood van een Broeder te Hoboken dan ook steeds aan: "ghestorven in ballingschap", o.a. bij Br. Benedictus Daneel op 6 mei 1667, bij Br. Anthonius van Baeckel op 21 november 1667 en bij Pater Jacobus Mers op 30 maart 1668.

De Broeders namen vanzelfsprekend verschillende goederen mee naar Hoboken, o.a. kerkelijke ornamenten, alhoewel dit officieel niet geoorloofd was. Er was op 12 december 1651 zelfs een apart plakkaat verschenen, waardoor het verboden werd om kerkelijke ornamenten en andere goederen te verstoppen of elders onder te brengen. Zij die dergelijke smokkelarijen of goederenschuilplaatsen wisten aan te wijzen, ontvingen als loon hiervoor een vierde deel van de buit. Procedures of requesten dienaangaande werden bij voorbaat afgewezen. De Broeders waren dus wel genoodzaakt bovengenoemde goederen heimelijk te vervoeren, evenals Pater Andreas van Berlecom, komende vanuit Hoboken naar Oirschot, wel genoodzaakt was, om op 28 november 1654 het tweede huwelijk van zijn vader heimelijk in te zegenen (zie trouwregister van Oirschot), omdat een openlijk bedienen van de sacramenten in deze periode van regelrechte vervolging van 1648-72 onmogelijk was. Daarom geschiedde de viering van de eucharistie ook veelal in particuliere huizen, ofschoon ook daar een inval van de schout en zijn rakkers beslist tot de mogelijkheden behoorde. En de gevolgen daarvan waren meestal niet gering: *f* 200,- boete voor iedere aanwezige, *f* 500,- boete voor de huiseigenaar en *f* 800,- tot *f* 1000,- voor de dienstdoende priester waren niet zelden de inkomsten die de dienaren der wet zich dan verschaften. De boete van de priester werd veelal betaald door de bevolking. Dat door deze drastische maatregelen op den duur echter menige Brabantse familie totaal verarmde, zal iedereen begrijpen. Het dorp Rosmalen had echter het grote voordeel in Coudewater een klooster te bezitten, waar de eucharistieviering ten behoeve van de Zusters oogluikend werd toegestaan. De dorpelingen maakten hier in deze periode heimelijk veelvuldig gebruik van, zodat het klooster in feite het parochiële centrum van het dorp werd. Toen dan ook na de Franse bezetting in 1672 de Staten van Holland hun houding ten opzichte van de katholieke bevolking in zoverre wijzigden dat hen in dorpen en steden werd toegestaan zoge-

naamde schuil- of schuurkerken in gebruik te nemen, veranderde in de omgeving van Rosmalen de toestand slechts in zoverre dat de mensen er nu openlijk konden kerken, waar zij het in vroegere jaren heimelijk hadden gedaan. De vicaris van het bisdom Den Bosch hoefde er slechts een pastoor (in deze omstandigheden een servitor) te benoemen om de zaak weer volledig rechtsgeldig te laten draaien. Dit gebeurde in 1675, toen de Birgittijn Joannes Cremers voor deze functie benoemd werd. Deze functie zou tot 1730 immer door Birgittijnen waargenomen worden, totdat de laatste Pater Judeas Tossanus Roozen, die in 1713 (bij het officiële verlaten van het Coudewater door de zusters) zijn intrek in het dorp had moeten nemen en er een schuurkerk had moeten inrichten waarvoor de dorpelingen krachtens een overeenkomst van 1 september 1713 flinke geldelijke offers moesten brengen, stierf en op 27 december 1730 te Uden begraven werd. De Staatse toegeeflijkheid kostte de dorpelingen in deze periode een bedrag van f 2600,-, behalve dat zij natuurlijk ook nog voor het onderhoud van de pater moesten zorgen. Wat het Zusterconvent betreft krijgt men sterk de indruk dat het in deze gehele periode alle mogelijke moeite gedaan heeft om toch maar niet het misnoegen op te wekken bij de machtshebbers, maar hen eerder zo mogelijk wat vertrouwen bij te brengen in de kloostergemeenschap Coudewater, zonder nochtans ook maar iets af te doen aan hun kloosterregel, die zij bleven volgen met de regelmaat van de klok. Novicen werden er bijvoorbeeld in deze periode niet aangenomen, ofschoon bijna alle kloosters in de Meijerij dit wel deden, al was het dan in het geheim. Bovendien wilde het blijkbaar naar buiten of minstens in de ogen van de rentmeesters der geestelijke goederen, die in die periode namens de Haagse Heren het klooster en zijn inwoners kwamen visiteren, de indruk wekken, dat het klooster geen gemeenschap was van dames uit rijke families of van deftige stand, maar veeleer een gemeenschap van vrouwen uit het gewone volk. Hoe is het anders te verklaren, dat men juist in deze periode in het Dodenboek bij de dood van enige Abdissen aantekeningen vindt, die men in andere perioden tevergeefs zal zoeken.

Zo vinden we bijvoorbeeld op 20 september 1672 bij de dood van Abdis Johanna van Heijnsbergen, sinds 1649 de opvolgster van Helena van Wylick, vermeld: "ex plebe filia" d.i. een meisje uit het volk. En bij de sterfdag van Jenneken Goeyaerts, die overigens slechts vijftien dagen Overste van Coudewater was en stierf op 27 januari 1680, staat: "fuit filia dealbatoris", d.i. zij was een dochter van een bleker. Ofschoon verder de mogelijkheid niet uitgesloten hoeft te worden dat het een poging was om via een achterdeurtje ook weer novicen aan te kunnen nemen, omdat er in het Dodenboek op 20 april 1682 staat: "Zr. Heylken Henderix, keukenzuster, enige jaren bij ons in wereldlijk habijt", wekt het toch de indruk, dat het convent van Coudewater zelfs geen dienstmeiden aan durfde te nemen, temeer omdat het de gewoonte was dat deze dames in een kloosterlijk kleeid in het convent verbleven. Abdis Johanna van Heijnsbergen reisde daarvoor althans per postkoets naar Den Haag om er persoonlijk bij de hoge Heren voor te pleiten dat het klooster *dienstmaegden* mocht aannemen op de manier zoals dat te Coudewater de gewoonte was. Alvorens zij zich bij deze Heren presenteerde, wilde zij zich echter eerst

van wat ruggesteun verzekeren en ze bezocht daarom op de heenreis ook prinses Amalia van Solms. Het mocht echter allemaal weinig baten. Al kreeg de Abdis dan wel toestemming om dienstmeiden aan te nemen, er werden dergelijke voorwaarden aan verbonden dat daardoor iedere versterking of opbouw van de kloostergemeenschap bij voorbaat onmogelijk werd gemaakt. Deze voorwaarden waren: dat zij niet gekleed mochten gaan in een of ander kloosterlijk gewaad, dat zij geen recht mochten doen gelden op een jaarlijkse uitkering, dat zij geen religieus waren en niet deelden in de alimentatie. Of deze voorwaarden de Abdis dermate aangegepen hebben dat zij ze niet goed kon verwerken ofwel dat haar hart het begaf bij het aflopen van allerlei instanties, ofwel dat de reis per postkoets toch al te veel voor haar was geweest, zal wel nooit te achterhalen zijn. In ieder geval werd zij plotseling zo ernstig ziek dat er voor haar leven gevreesd moest worden. In allerijl werd zij voorzien van "alle noodelycke Sacramenten der H. Kercke" en zij stierf kort daarop, op 20 september 1671, vooraleer haar de officiële toestemming onder voorwaarden d.d. 29 september 1671 ter hand kon worden gesteld. Zij stierf als laatste gewijde Abdis va Coudewater en werd ook te Den Haag begraven. Na haar heeft geen enkele Overste van Coudewater meer de wijding tot Abdis ontvangen, al bleef men in het dagelijks gebruik de titel wel gebruiken. Ofschoon de reis naar Den Haag van deze Abdis natuurlijk ingegeven was door de groeiende noodsituatie dat het Zustersconvent steeds sterker vergrijsde en snel in aantal begon af te nemen (in 1670 waren er zelfs nog vijf gestorven), sedert men na de Vrede van Münster praktisch geen novicen meer had durven aannemen, toch is het wonderlijk dat het Zustersconvent in 1671 nog ongeveer 35 leden telde. Dit vindt zijn oorzaak in het feit dat dit convent in de periode tussen de capitulatie van Den Bosch en de Vrede van Munster in aantal bijna was verdubbeld en er dus in die jaren veel jong bloed was bijgekomen. In 1654 telde het Zustersconvent zelfs 57 leden. Het doet natuurlijk niets af aan de gezonde samenstelling van deze vrouwengemeenschap dat er ook toen reeds onder hen enige oude en hulpbehoevende Zusters waren, zoals Zuster Jenneken Aryens, die stierf op 16 juni 1656 en die de laatste tien jaren van haar leven volkomen blind was geweest, en Zuster Maria Lucern, die als 82-jarige stierf op 16 september 1661, nadat zij 23 jaar lang *stom ende beroert* was geweest, bijwie dus na een beroerte sterke verlamningsverschijnselen waren achtergebleven, o.a. van de stembanden. De situatie binnen het Zustersconvent werd echter moeilijker naarmate de jaren verstreken, er geen jongeren meer bijkwamen en ouderdom en hulpbehoevendheid steeds meer hun intrede deden. In ieder geval zal Dr. Van den Ancker, die aan de Zusters jarenlang gratis medische hulp verschaftte, in deze jaren wel het een en ander te doen gehad hebben, al was het enkel maar het begeleiden van zoveel oude mensen en het constateren van hun dood, o.a. ook op 11 december 1670, toen Broeder Hendrick Anthonius "onnoselyk verdroncken is op den hooff van ons clooster". Met ere staat dan ook zijn naam in het Dodenboek van Coudewater vermeld op 27 november 1684: "Dr. Van den Ancker, die ons convent voor niet ghedient heeft, omdat wy voor de siel van syn huysvrouw en oock voor syn siel souden bidden."

Wordt vervolgd

Theo Derksen erelid Heemkundekring

Mari van de Ven

Op de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering op 23 maart 1999 is er iets bijzonders gebeurd. De Heemkundekring heeft sinds zijn oprichting onder leiding gestaan van voorzitter Theo Derksen. Aanvankelijk had hij gezegd wel voor een jaar het voorzitterschap op zich te willen nemen, maar het werden er tien. Dit was dan ook wel genoeg voor hem, en reeds bij de tentoonstelling in januari had hij zijn aftreden aangekondigd. Het bestuur droeg als kandidaat-opvolger

Mevr. Dorry Derhaag-Doomernik voor, die bij acclamatie gekozen is. Ze heeft meteen een daad gesteld. Zij vond namelijk met de rest van het bestuur dat de verdiensten van Theo niet verge-

Dorry en Theo die de oorkonde bewondert. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

geten mochten worden, en daarom is hem een oorkonde van het erelidmaatschap van onze vereniging overhandigd. Hier volgen enkele citaten uit het woordje dat de nieuwe voorzitter aan de oude *sik* gericht heeft: "Tien jaar is een mooie periode om af te sluiten, maar... je verlaat de Heemkundekring niet. Je blijft lid, maar dat vonden wij niet voldoende. We hebben besloten om jou als eerste in de geschiedenis van de Heemkundekring Rosmalen te benoemen als erelid van de Heemkundekring Rosmalen als dank en eerbetoon voor je inzet gedurende 10 jaar. Theo, namens het bestuur en de leden heel erg bedankt voor je initiatief en inzet en al je tijd en werk en ik heb de eer je de oorkonde behorende bij het erelidmaatschap te mogen overhandigen." Uiteraard werd ook Theo's vrouw Corry niet vergeten: "Corry, jij ook bedankt voor het lenen van je man voor dit goede doel. We hopen dat jullie nog heel lang samen kunnen zijn, maar ook nog te mogen begroeten bij activiteiten van de Heemkundekring Rosmalen."

Zie ook de oorkonde op de achterkaft.

Inhoud

Een ode aan ons vierblad <i>Martien Veekens</i>	1
Voor U gehoord 17 <i>Harry Coppens</i>	2
De Kempe	4
Naamgeving met dieren in Rosmalense huisnamen <i>Wim Veekens</i>	5
Archief: Nieuwe aanwinsten <i>Henk de Werd</i>	13
Frans Hoedemakers, Rusmollese van 't joar 1998 <i>Henk de Werd</i>	16
De Sint-Antoniuskapel in Hintham <i>Gerrit Mol</i>	22
In Rosmalen bleef de sterre stille staan <i>Jan Hoofs</i>	23
Kinderliedjes 22	24
Weerspreuken	26
Einde NCB afdeling Rosmalen <i>Harry Coppens</i>	27
Seizoensgebonden kinderspelen <i>Harry Coppens</i>	34
Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 27 <i>J.C.M. Poelman</i>	36
Theo Derksen erelid Heemkundekring Rosmalen <i>Mari van de Ven</i>	40

In het volgende nummer o.a.

- Kinderspelen van het tweede kwartaal
- Een interview met *d'n Blom*
- En een hoop verrassingen

Sponsors

De uitgave van *Rosmalla* is mede mogelijk door financiële steun van (tenzij anders vermeld zijn alle bedrijven in Rosmalen gevestigd): Abelen BV, Makelaarskantoor, Burg. Mazairac-laan 2; Van Grinsven Sanidrome, Raadhuisstraat 4c; Bouwmans BV, J., Benzinstation, Westeind 2; Van Creij & Van Hoek BV Grond- wegen waterbouw, Huisbergenweg 6; Creij, Sjeff van, garagebedrijf; E.T.I. Bureau Linnenbank BV, Stationstraat 13; Eijkelenburg, Van, Bouwbedrijf, Stationsplein 1; Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5; Gloudemans BV, W., Hintham 117; Heijmans NV, Ver. Bedrijven, Graafsebaan 13; Hoedemakers en Zonen BV, Aannemersbedrijf P., Hintham 68; Huijbregts en Peters Notarissen, Hoff v. Hollantlaan 5; Jaroopa Holding BV, J. Stienstra, Bruis- tensingel 100, Den Bosch; Lamber- mont BV Assurantiebedrijf, A., Burg. Woltersstraat 1; Robyto Holding BV, Biestkampweg 2; Ginderzande BV Van Mierlo, Mr. J., Striensestraat 44; Modecentrum C. van de Graaf, Dorpsstraat 10; Piels, Technisch in- stallatiebedrijf, Friezenstraat 7; Rabo- bank Rosmalen, Raadhuisstraat 1; Timmers BV Bouwbedrijf, Heikamp- weg 6; Uden BV, Aannemersbedrijf A. v., Vliertwijksestr. 38c; Verbiesen, Brood- en banketbakker J., Molen- straat 34; Verstappen, A.A.A.P., Rooseveltlaan 11, Voets Weg- en Waterbouw, Gebr., Pinksterbloem- straat 4; V.O.F. Gebr. v.d. Plas, Schild- ersbedrijf, Graafsebaan 5; Sequoia, P. van Rosmalen.

OORKONDE

Tijdens de algemene ledenvergadering -----
op 23 maart 1999 hebben de leden van -----
de Heemkundekring Rosmalen, op -----
voordracht van het bestuur, goedgekeurd -----
en besloten om:

 Theo Derksen
te benoemen tot:

 Erelid
van de Heemkundekring Rosmalen. -----

 Dit, wegens zijn grote verdiensten voor -----
de heemkundekring en de bijzondere wijze -----
waarop hij zich als voorzitter tot op de -----
dag van zijn aftreden, heden 23 maart 1999, -----
heeft ingezet. -----

Namens de leden en het bestuur
van de
Heemkundekring Rosmalen,
23 maart 1999

Dirk Derhaag Doornik ----- Eric van de Ven -----
voorzitter ----- secretaris -----

De aan Theo Derksen uitgereikte oorkonde, behorende bij het erelidmaatschap. Zie ook pag. 40. Foto coll. Heemkundekring Rosmalen.